

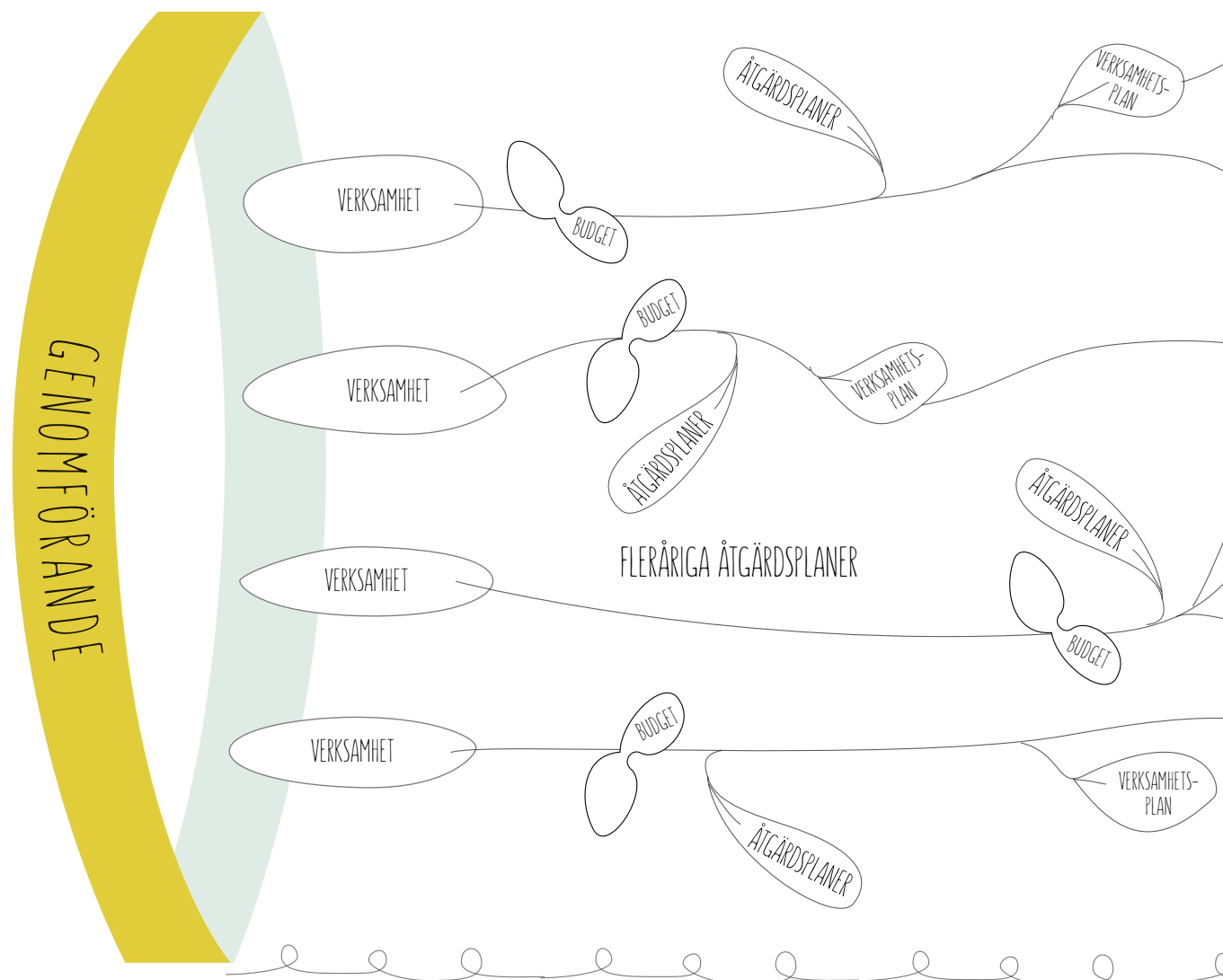
UTVECKLINGS- OCH HÅLLBARHETSAGENDA FÖR ÅLAND

STATUSRAPPORT 1

FASTSTÄLLD AV UTVECKLINGS- OCH HÅLLBARHETSRADET 12 JUNI 2017

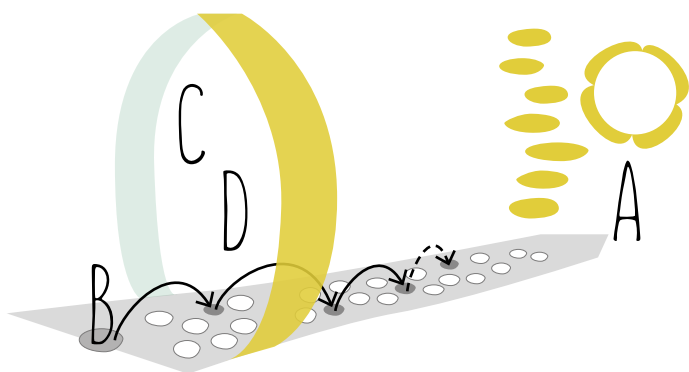


GENOMFÖRANDET SKER I ORDINARIE VERKSAMHET



2017 - 2051

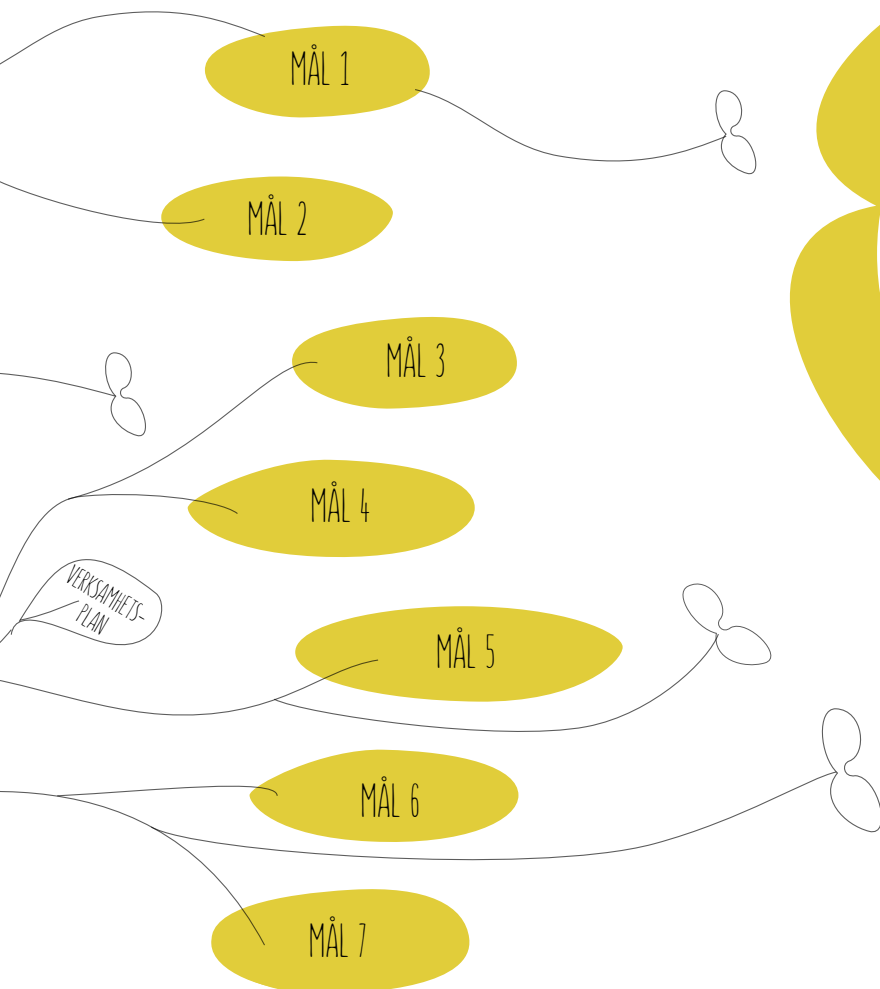
Stöd till förverkligande av vision och strategiska utvecklingsmål



KORT PRESENTATION AV ABCD-METODEN

En ABCD-process handlar kortfattat om att först (A) definiera en verksamhets önskade läge i framtiden (vision och mål). Därefter analyseras nuläget (B) i förhållande till hållbarhetsprinciperna, och gapet mellan (A) och (B) identifieras. Därefter brainstormas möjliga kort- och långsiktiga åtgärder och lösningar (C) som kan bidra till att verksamheten går från nuläget (B) till det önskade läget (A). Därefter prioriteras bland de möjliga åtgärderna (C) och en konkret åtgärds-/aktivitetsplan definieras (D).

STRATEGISKA UTVECKLINGSMÅL 2030



VISION 2051*



ÅRLIG UPPFÖLJNING INKL INDIKATORER



– med nätverket bärkraft.ax som nav

DE FYRA HÅLLBARHETSPRINCIPERNA

I det hållbara samhället **utsätts naturen inte** för systematisk...

1 ... koncentrationsökning av ämnen från berggrunden (fossila bränslen, metaller och mineraler)

2 ... koncentrationsökning av ämnen från samhällets produktion (syntetiska substanser, kemikalier, som innehåller svårnedbrytbara ämnen; eller naturliga substanser som omsätts i större mängder än naturen kan ta hand om)

3 ... undanträngning av fysiska metoder

(överuttag av naturresurser som vatten, skog, fisk eller matjord; intrång i viktiga naturområden för t ex byggande; introduktion av främmande och invasiva arter; produktion som resulterar i avfall istället för slutna kretslopp)

4 ... och i det hållbara samhället bidrar vi inte till att människor utsätts för strukturella hinder för hälsa, inflytande, kompetensutveckling, opartiskhet och meningsskapande

1. UTVECKLINGS- OCH HÅLLBARHETSÅRDET BLICKAR FRAMÅT

Visionen för Åland och de sju strategiska utvecklingsmålen ger en tydlig bild av den önskade riktningen för den framtida samhällsutvecklingen.

Med hjälp av statusrapporten får vi alla en fördjupad bild av nuläget och därmed även ökad förståelse för gapet mellan visionen och nuläget.

Statusrapporten belyser också områden där vi idag inte har tillgång till data för nuläget eller färdigt utvecklade indikatorer för att kunna mäta hur vi rör oss mot de strategiska utvecklingsmålen. Bland annat vore det önskvärt att kunna följa utvecklingen av tilliten i samhället. En vidareutveckling av datainsamling för hållbar och medveten konsumtion och produktion är också önskvärd.

Vi är nu redo att gå vidare. De goda exempel som presenteras i statusrapporten visar på flera av de aktiviteter som bidrar till förverkligandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan, och som genomförs för närvarande. Det är utvecklings- och hållbarhetsrådets förhoppning att ännu fler aktiviteter initieras under det kommande året.

Tillsammans har vi den kraft som behövs för förverkligandet. Framför allt är det önskvärt att företag, kommuner, föreningar, myndigheter och landskapsförvaltningen inleder ett strategiskt hållbarhetsarbete utifrån agendans vision, strategiska utvecklingsmål och hållbarhetsprinciperna i sina ordinarie verksamhetsplaner och budgetar för verksamhetsåret 2018.

Vi måste alla ta ansvar, såväl individuellt som gemensamt. Som rådsmedlemmar vill vi i vår vardag fatta medvetna beslut och välja rätt för natur, klimat och vår gemensamma framtids skull. Det är viktigt att tillåta varandra att pröva nya vägar, lära sig av andras erfarenheter, försök och misstag och dela med sig av det som lyckas väl.

Utvecklings- och hållbarhetsrådet i maj 2017

Lantråd Katrin Sjögren (rådets ordf)

Vicelantråd Camilla Gunell

Barnkonventionsansv. Danielle Lindholm

Förv.- och utv. chef Dan E Eriksson

Ordförande Tage Eriksson

Ordförande Peter Wiklöf

Rektor Edvard Johansson

Stadsdirektör Barbara Heinonen

Styrelsemedlem Petra Granholm

Verksamhetsledare Robert Jansson

Verkställande direktör Jan Hanses

Vice VD Rebecka Eriksson

INNEHÅLL

	sid
1. Utvecklings- och hållbarhetsrådet blickar framåt	4
2. Inledning	6
2.1 Så här läser du rapporten	6
2.2 På väg mot visionen	7
3. Nuläge i förhållande till visionen och de sju strategiska utvecklingsmålen	8
3.1 Inledning	8
3.2 Strategiskt utvecklingsmål 1 - Välmående människor vars inneboende resurser växer	8
3.3 Strategiskt utvecklingsmål 2 - Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället	14
3.4 Strategiskt utvecklingsmål 3 - Allt vatten har god kvalitet	19
3.5 Strategiskt utvecklingsmål 4 - Ekosystem i balans och biologisk mångfald	22
3.6 Strategiskt utvecklingsmål 5 - Attraktionskraft för boende, besökare och företag	23
3.7 Strategiskt utvecklingsmål 6 - Markant högre andel energi från förnyelsebara källor och ökad energieffektivitet	26
3.8 Strategiskt utvecklingsmål 7 - Hållbara och medvetna konsumtions- och produktionsmönster	29
4. Redogörelser från centrala samhällsaktörer	32
5. Hur förverkligar jag utvecklings- och hållbarhetsagendan?	36
5.1 Inledning	36
5.2 Matris	36
5.3 Optinova "Jag vill utmana andra företag"	38
5.4 Anderssons Gästhem "Vi säger till våra gäster att 'så här gör man hos oss'"	39
5.5 Emmaus "Blanda mera – både människor och idéer"	40
5.6 Infrastrukturavdelningen "Utmaningen är att bryta ner målsättningarna till något konkret"	41
6. Nätverket bärkraft.ax idag	42
7. Sektorsövergripande initiativ för förverkligandet	44
7.1 Inledning	44
7.2 Fysisk strukturutveckling	44
7.3 Social hållbarhet	44
7.4 Energi- och klimat, livsmedel, skogsbruk och turism	46
7.4.1 Energi och klimat	46
7.4.2 Livsmedel	47
7.4.3 Skogsbruk	48
7.4.4 Turism	48
7.5 Ålands vatten - Hållbar dricksvattenförsörjning	49

2. INLEDNING

2.1 Så här läser du rapporten

UPPLÄGG

Statusrapporten är tänkt att läsas parallellt med "Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland", där visionen och de sju strategiska utvecklingsmålen fram till 2030 finns närmare beskrivna (www.barkraft.ax).

I agendan beskrivs vart och ett av de strategiska utvecklingsmålen i visionens kraftfulla och inspirerande form: i nutid, som om vi redan vore där. I denna statusrapport beskriver motsvarande texter situationen idag, 2017, med hjälp av den nyaste statistik som finns tillgänglig. Förutom den mer resonerande texten gör utvalda indikatorer med hjälp av statistik nuläget mätbart och jämförbart.

De strategiska målen är inte helt jämförbara sinsemellan. Energianvändning är lättare att mäta än människors välmående, och vattenkvalitet låter sig definieras på ett helt annat sätt än människors tillit och nära relationer.

SE PROCESSEN

Vårt samhälle är oerhört komplext. Själva den välfärd vi tar för given bygger idag delvis på ohållbara system som tillgång till billig fossil energi och överkonsumtion av ändliga resurser. Att helt ställa om är att ge sig ut på okänd mark. Hållbarhetsarbetet är en process där vi alla lär oss nya saker på vägen.

Årets statusrapport är den allra första. En viktig del av arbetet har varit att hitta de rätta sakerna att mäta. Indikatorerna ska gärna vara internationellt jämförbara men ändå maximalt relevanta för just Åland: Hur välja ut några få frågor för varje strategiskt utvecklingsmål så att det berör så många som möjligt och berättar så mycket som möjligt om verkligheten? Själva sökandet efter indikatorer väcker också nya frågor, som att viss typ av statistik saknas. I denna första statusrapport synliggörs därför även tankar bakom urvalsprocessen.

LÅT DIG INSPIRERAS

Om omställningen till ett hållbart samhälle ska lyckas behöver var och en utöva ledarskapsansvar och se över sin egen roll i att förverkliga visionen.

Åland är fullt av goda exempel på sådant som redan görs, både sektorsövergripande och mer specifikt. Några av dem finns med i statusrapporten för att visa hur man kan implementera utvecklings- och hållbarhetsagendan i olika verksamheter: "Så här kan man jobba".

Hållbarhetsarbetet handlar om att lära sig mer, och att känna sig delaktig och motiverad. Förhoppningen är att du som läser rapporten – politiker eller tjänsteman, företagsledare eller småföretagare, kulturarbetare, jordbrukare eller förälder – ska hitta nånting som angår just dig:

Det här vill jag veta mer om. Här vill jag engagera mig. Här kan jag jobba vidare. De viktigaste frågorna gäller oss alla, oavsett yrke och samhällsposition: Vad innebär visionen för mig? Hur kan jag bidra, precis där jag befinner mig?

LÄS INTE BARA OM "DIN" SEKTOR

Åland i sin helhet, en kommun, sjukhuset eller ett dagis, ett företag, en förening – eller en familj: alla kan göra en hållbarhetsanalys.

- ✂ Var står just vi just nu i förhållande till visionen?
- ✂ Hur arbetar vår organisation när det gäller hållbarhetsprinciperna?
- ✂ Vilket eller vilka av de strategiska målen kan vi särskilt bidra till att förverkliga?

Mänsklig verksamhet är sällan så begränsad till en speciell sektor eller specialintressen som vi gärna tror. De sociala hållbarhetsfrågorna i de strategis-

ka utvecklingsmålen 1 och 2 är viktiga i vilken verksamhet som helst. Vi använder alla vatten och energi, vi är alla konsumenter och oavsett samhällsposition har vi glädje av att Östersjön mår bra och samhället präglas av tillit - en trygghet bortom antalet lås på dörren. Att bekanta sig med nuläget i förhållande till de strategiska utvecklingsmålen ger en övergripande bild av det åländska samhället ur ett hållbarhetsperspektiv.

2.2 På väg mot visionen

2014

Naturen utgör fundamentet för mänsklig existens. Utifrån den insikten gick Ålands folkvalda i lagting och landskapsregering inför en gemensam strävan: Åland ska vara ett hållbart samhälle senast 2051.

Detta i enlighet med de så kallade hållbarhetsprinciperna, en internationellt använd definition av begreppet hållbar utveckling.

Hållbarhetsprinciperna är en beskrivning av vad som krävs för att upprätthålla liv på vår planet, men fungerar samtidigt som en gemensam referensram. Med ett gemensamt språk kan vi alla; medborgare, politiker, offentliga institutioner och föreningar, dra åt samma håll trots olika kunskaper, resurser och intressen.

2015 - 2016

I och med denna gemensamma strävan behövdes en bild som motiverar och visar vägen: Hur ser vårt hållbara Åland ut?

Inom ramen för det nystartade nätverket bärkraft.ax inbjöds alla som ville bidra till utforskandet. Hundratal ålänningar deltog i workshops och diskussioner. Processen resulterade i Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland med en vision för Åland:

Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar.

För att stödja förverkligandet av visionen definierar utvecklings- och hållbarhetsagendan även sju strategiska utvecklingsmål inför 2030, som både följer hållbarhetsprinciperna och bidrar till att uppnå FN:s 17 hållbara utvecklingsmål för världen i Agenda 2030.

2017

Den statusrapport du nu håller i din hand är en lägesbeskrivning:

Hur långt från visionen står Åland idag, år 2017?

Genom att kartlägga nuläget på olika områden idag är det lättare att få syn på hållbarhets gapet. Var behövs förändring? Vad behöver göras, och vem ska göra vad? Vilka områden behöver prioriteras? Hur kan alla vi människor som verkar och bor på Åland på sitt håll och i sin verksamhet bidra till att vi närmar oss visionen om ett hållbart Åland?

HUR blir Åland ett hållbart samhälle?

Nu gäller det är att hitta lösningar och undanröja hinder för att förverkliga visionen och de strategiska utvecklingsmålen. Här behövs mängder av idéer och engagemang på alla nivåer och inom alla sektorer i samhället. Nästa steg är att välja och prioritera: att skapa färdplaner.

Många aktiviteter och åtgärder pågår redan. Ett urval av dem presenteras i den här statusrapporten. Men arbetet måste också utvärderas kontinuerligt. Gör vi rätt saker på rätt sätt? Minskar gapet mellan vision och verklighet, eller behöver vi tänka om? Satsa anorlunda? Den årliga statusrapporten är tänkt att både mäta och motivera hållbarhetsarbetet.

3. NULÄGE

I FÖRHÅLLANDE TILL VISIONEN OCH DE SJU STRATEGISKA UTVECKLINGSMÅLEN

3.1 Inledning

Texterna i kapitel tre är en kortfattad och översiktlig nulägesbeskrivning i förhållande till visionen och hållbarhetsprinciperna och är indelad i vart och ett av de sju strategiska utvecklingsmålen. Målen är sinsemellan olika i både tematik och omfång, och materialet för nulägesbeskrivningarna har dessutom tagits fram av olika personer och på lite olika sätt. Att beskrivningarna ibland överlappar varandra på någon punkt är naturligt: målen överlappar också delvis varandra som olika delar av samma vision.

Nulägesbeskrivningarna är tänkta att säga något om hur människor upplever sin verklighet och om samhällets strukturer 2017. De beskriver hållbarhetsgapet – skillnaden mellan visionen och vår verklighet här och nu – men kommer också in på idéer och initiativ: Vad skulle vi kunna göra härnäst? Hur skulle vi kunna överbrygga hållbarhetsgapet?

Beskrivningarna är inte fullständiga, men kan fördjupas i kommande rapporter vartefter vi får mer kunskap. De kan också fungera som avstamp medan vi söker det rätta sättet att beskriva, mäta och följa upp det arbete som görs på väg mot ett hållbart samhälle.

Systematisk uppföljning är a och o för att säkerställa att vi når visionen. Det är viktigt att mäta det vi gör för att se att vi närmar oss de strategiska målen i rätt tid och med rätt resurser, och också inom ramarna för hållbarhetsprinciperna. Varje text kompletteras därför med några indikatorer, s.k. effektindikatorer, som valts ut för att beskriva väsentliga delar av nuläget, och som bör vara relevanta att följas upp i kommande rapporter under resan mot ett hållbart samhälle. Effektindikatorerna säger något om "Hur mår Åland?" och "Är vi på väg i en önskad riktning?". Utöver effektindikatorerna listas även väsentliga aspekter som är *relevanta att utveckla vidare, eventuellt till indikatorer eller annan uppföljning*.

För att lyckas är det en förutsättning att det sektorsövergripande arbetet (se kapitel 6) sker systematiskt och koordinerat enligt plan. Framöver behöver vi därför också utveckla indikatorer för att följa upp frågeställningarna: "Följer vi vår egen plan.... dvs gör vi det vi ska för att Åland ska må bättre?"

3.2 Strategiskt utvecklingsmål 1 – Välmående människor vars inneboende resurser växer

Hur mäter man välmående och människors blomstring i siffror och statistik? Varje människa är unik och föränderlig. Hon är ett barn av sin tid och sin kultur, sin bakgrund och sina erfarenheter; en produkt av ett samhälles strukturer. Men hon är också en varelse i ständig förändring. Hon påverkas av de människor som finns omkring henne, av de personliga val hon gör och av hur hon själv uppfattar sin plats i världen. Somligt av allt detta kan mätas i kollektiva tendenser, men de enskilda människorna och deras liv låter sig svårligen till fullo fångas i staplar och tabeller.

Åland 2017 är ett på många sätt mycket välmående samhälle: en trygg ö mitt i de nordiska välfärdsländernas famn. Låg spädbarnsdödlighet och rätt till sjukvård och grundläggande utbildning av god kvalitet är självklara hos oss till skillnad från många platser på jorden. År 2015 var den förväntade livslängden vid födseln 84,0 år för kvinnor och 80,6 år för män. På Åland har vi också hög nivå på hälsovård trots vår litenhet. Vi har god grundskoleutbildning med många skolor, små klasser och behöriga lärare.

De teman som ingår i de sociala hållbarhetsprinciperna är något av en norm i det nordiska välfärdssamhället. Men det vi tar för självklart ska alltså inte tas för givet. Och att något är norm och normalläge innebär inte att alla är lika gynnade. Här

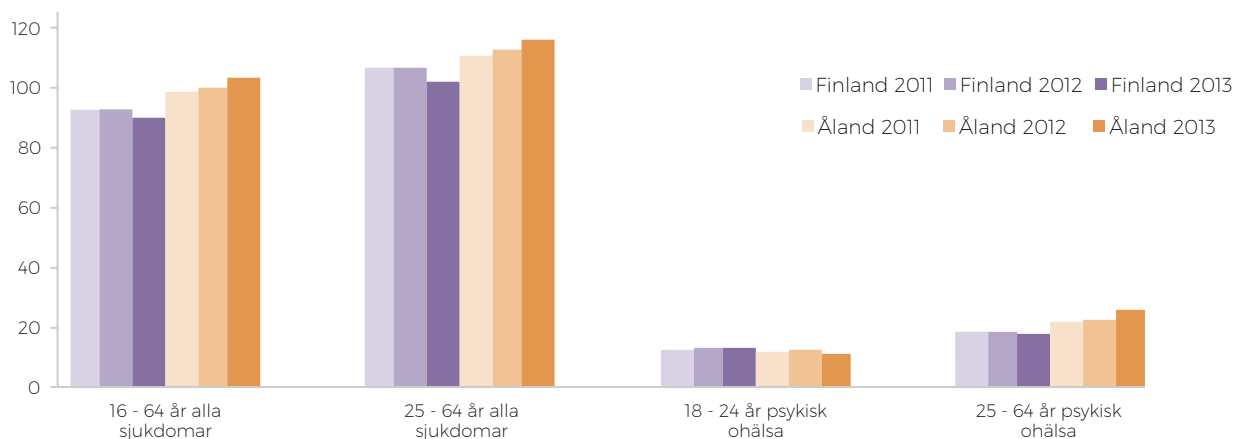
följer ett par exempel på utmaningar där vi ännu inte är framme.

de äldre vuxna på Åland har stigit under de senaste åren till skillnad från situationen i Finland där nivån på senare år sjunkit”.

Hälsa

”Sjukskrivning på grund av psykisk sjukdom är vanligare på Åland än i Finland” står det att läsa i Folkhälsorapporten 2015. Och vidare: ”sjukskrivning på grund av psykisk ohälsa är vanligare bland kvinnor än bland män och vanligare bland äldre än bland yngre i vuxen ålder”. Vi ser också att ”nivån bland

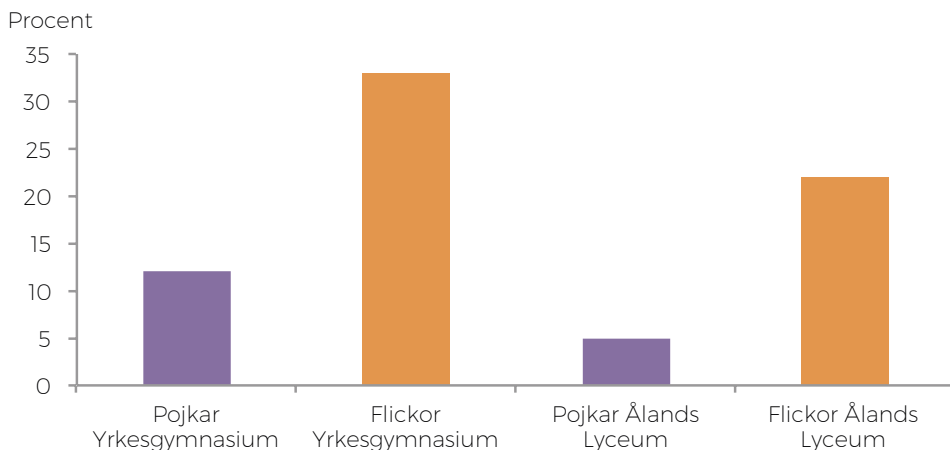
Andelen personer per 1 000 i respektive åldersgrupp i Finland och på Åland som mottagit sjukdagpenning eller sjukdagpenning enbart på grund av psykisk sjukdom



Källa: Åland Folkhälsorapport 2015, s. 19.

Vi ser också att unga flickor mår allt sämre, vilket är en gemensam trend i hela Norden. Nordisk forskning visar att orsakerna beror bland annat på attityder till kropp och utseende, prestationskrav och krav som kommer i samband med sociala medier.

Måttlig eller svår ångest bland gymnasiestuderande 2015 efter skola och kön



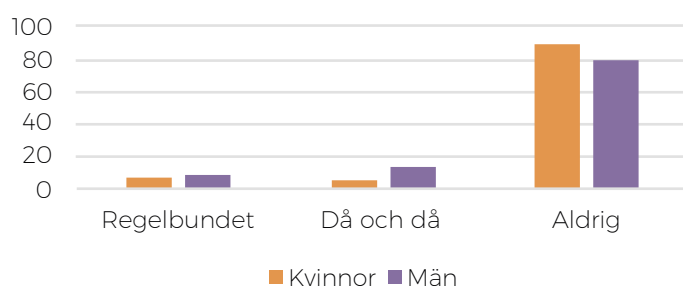
Källa: THL. Enkäten Hälsa i skolan 2015, första och andra årets studerande.

En angelägen fråga i nuläget är hur vi kan arbeta förebyggande och skapa ett samhälle där barn, unga och vuxna människor får verktyg att hantera svårigheter och relationer utan att ta till våld och droger. Alkoholen är idag socialt accepterad. Statistiken

visar att åländska gymnasieungdomar dricker mer än på fastlandet. Narkotika är tillgängligt på Åland idag, och får ödesdigra konsekvenser både för missbrukaren och omgivningen.

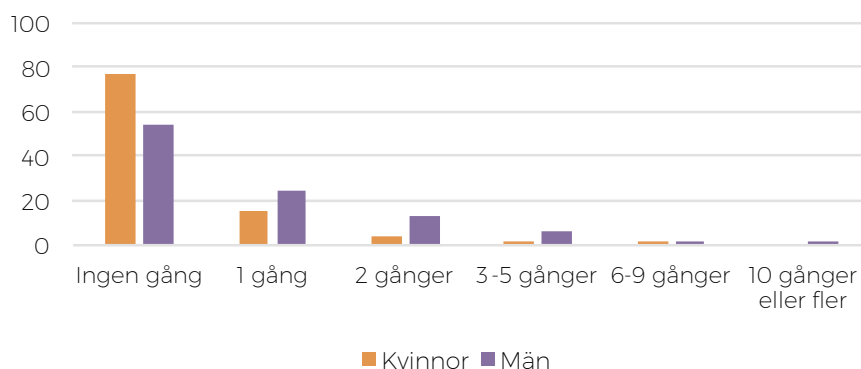
Andel 18-79-åringar som röker efter kön

Resultat från en enkätundersökning 2016.



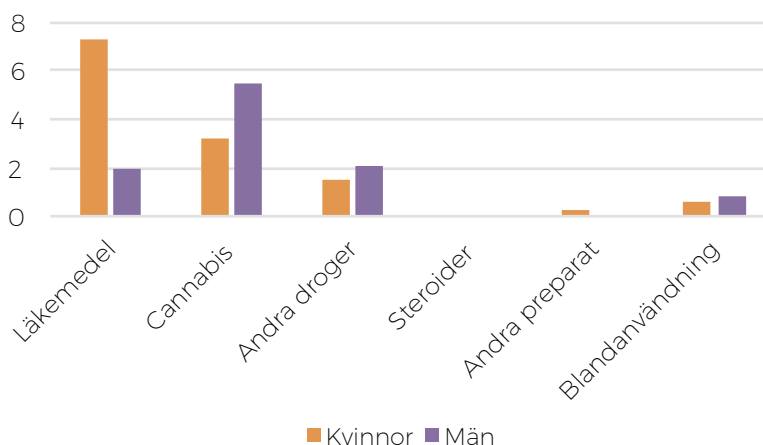
Alkoholkonsumtion bland 18-79-åringar efter kön

Andel 18-79-åringar som konsumerat minst 6 portioner alkohol vid ett och samma tillfälle under den senaste månaden. Resultat från en enkätundersökning 2016.



Användning av rusmedel bland 18-79-åringar efter kön

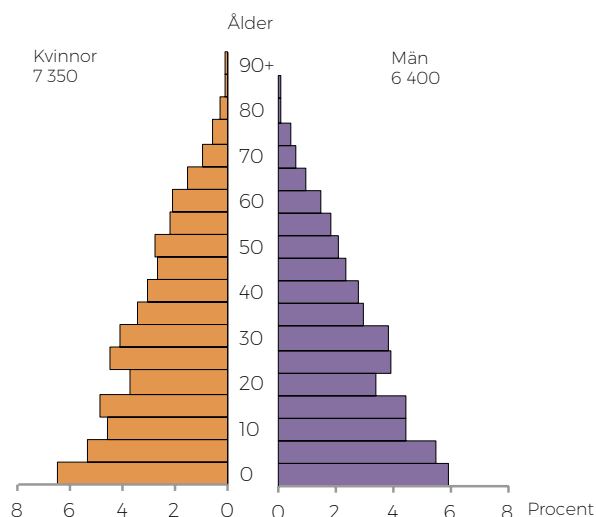
Andel 18-79-åringar som använt rusmedel minst en gång under de senaste fem åren. Resultat från en enkätundersökning 2016.



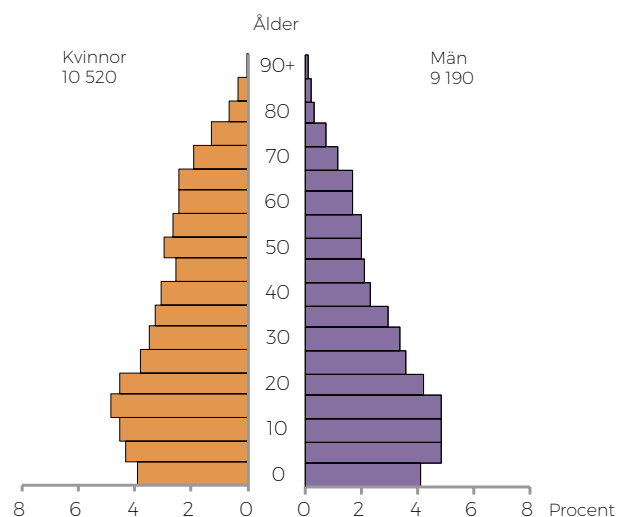
Befolkningen växer och blir äldre. Idag är var femte ålänning 65 år eller äldre. 2040 beräknas befolkningen ha ökat till drygt 34 000 invånare varav över

tusen personer kommer att vara över 85 år. Det ställer utmaningar på omsorg, hälsovård och ökat krav på fokus på tillgänglighet.

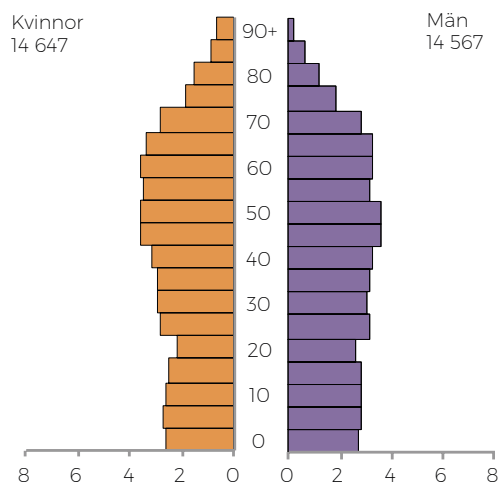
Befolkningsfördelning 1830



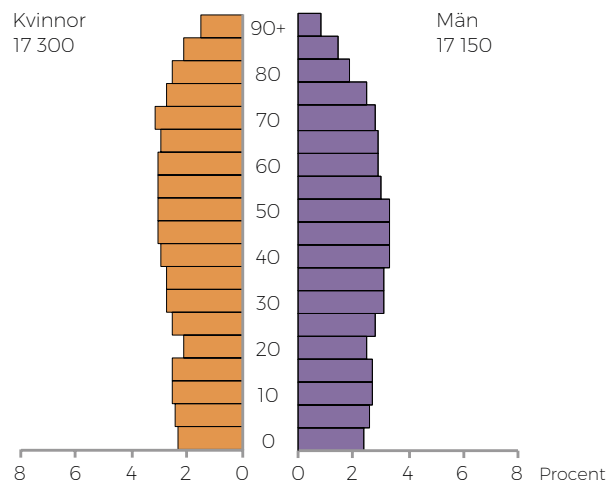
Befolkningsfördelning 1930



Befolkningsfördelning 2016



Beräknad befolkningsfördelning 2040



Källa: ASUB, Befolkning

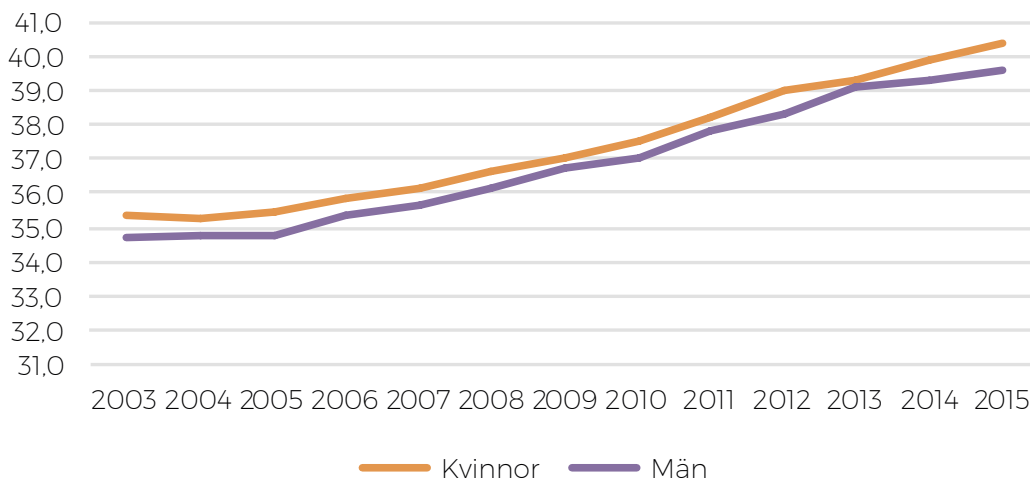
Pyramiderna visar befolkningens struktur. Totala invånarantalet var 13 750 år 1830, 19 710 år 1930, 29 214 år 2016 och för 2040 beräknas befolkningen uppgå till 34 450 invånare.

Utbildning och utveckling

Den åländska grundskolan ses generellt som en bra skola med fina resultat i Pisa-undersökningar, behöriga lärare och närhet till barnen. Den kan anses

vara en bas för att nå ett hållbart samhälle, där nya generationer får gemensamma grundläggande kunskaper och färdigheter.

Andel av befolkningen (15+ år) som avlagt examen på gymnasienivå



Källa: ÅSUB, Utbildning

Not: Diagrammens y-axel börjar inte från noll

Men vi bör uppmärksamma att det kan finnas variationer beroende på var på Åland man bor. På Åland finns också liknande trender som på andra håll i västvärlden: pojkarna riskerar att halka efter. Här är det viktigt att grundskolan möter alla barn efter deras förutsättningar. Att inte ha betyg och gymnasiebehörighet efter avslutad grundskola kan vara förödande och ökar risken för ohållbarhet, marginalisering. Den pågående revideringen av grundskolelagen är en möjlighet att stärka hållbarhetsarbetet i grundskolan, både utifrån ekologisk och social hållbarhet.

Vi lever i ett kunskapssamhälle som är i ständig utveckling, och möjligheterna att utöva ett livslångt

lärande är viktiga. Deltagarstatistiken från Öppna högskolan och Medis visar att ålänningarna är aktiva på den fronten. Statistiken visar dock att en större andel av de som deltar i verksamheterna är kvinnor. Var håller männen hus? Statistiken från lärande i arbetet visar att deltagandet är högst inom transport- och kommunikationsbranscherna. Kan-ske att männen i högre grad får vidareutbildning i arbetet? Livslångt lärande handlar dock inte enbart om lärande i arbetet utan även om annan förkovran i samhället och kunskapsutbyte i andra kretsar än det dagliga umgänget. Det är viktigt att alla är med för att det inte ska bli ett gap mellan könen.

Deltagare i några utbildningstyper efter kön 2005, 2010, 2015 och 2016

Utbildningstyp	2005		2010		2015		2016	
	K	M	K	M	K	M	K	M
Kurser i öppna högstsk ¹⁾	643	149	485	90	338	88	452	65
Läroavtalsutbildning	31	35	81	87	34	37	34	44
Musikinstitutet	167	53	210	65	236	104	311	120
Medborgarinstitutet	4 543	1 440	3 689	1 069	2 348	625	2 473	712

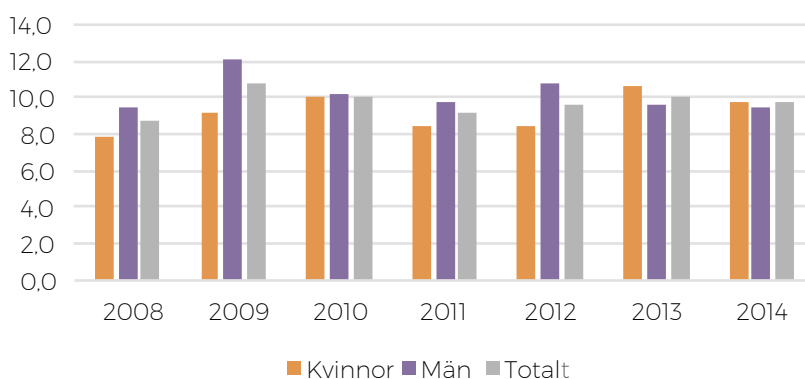
1) Gäller akademiska kurser vid Högskolan på Åland

Källa: ÅSUB, Utbildning

Hur kan utbildningsväsendet och hälsovården samarbeta i högre utsträckning för att förebygga och främja barns och ungas hälsa och välmående utifrån barnens behov och förutsättningar? Även om vi kan se många goda samarbeten idag så finns det både hinder och möjligheter för mer utvecklade samarbeten och bättre nyttjande av resurserna.

Särskilt behöver vi fokusera på unga vuxna och deras möjligheter att bli delaktiga i samhället. Nästan tio procent av de unga männen och kvinnorna står idag utanför studier och arbetsliv. Ungdomens Hus, som öppnade 2017, arbetar aktivt med de här frågorna.

Andelen unga som inte arbetar, studerar eller fullgör värnplikt, 15-24 år, procent



Källa: ÅSUB, Arbetsmarknad

Alla som bor och verkar på Åland är inte födda här, och även integrationsperspektivet är viktigt att i högre utsträckning beakta både inom utbildning och den hälsofrämjande sektorn. Det kan gälla allt ifrån kommunikation och språk till olikheter mellan hälsosystemen i olika länder och hur man förstår hälsa.

Många strukturella hinder för välmående tas upp under mål 2. Delaktighet i samhället. Möjligheter till inflytande, jämlikhet, jämställdhet, arbete, fredliga relationer m.m. påverkar allas vår hälsa i positiv riktning.

Valda indikatorer:

- **Förväntad livslängd vid födseln (k/m)**
- **Trender för sjukdagpenning**, alla sjukdomar respektive psykisk sjukdom
- **Bruk av alkohol och droger/narkotika**, behöver göras tillsammans för att se fluktuerande mellan bruk av olika rusmedel och förändring över tid
- **Utbildningsnivåer**, andel som avlagt gymnasieutbildning (f/p) respektive högskoleutbildning (k/m)

- **Ungdomar (15-24 år) som varken arbetar eller studerar** (sk NEET – not in Education, Employment or Training, gemensam indikator inom EU)

Aspekter som är relevanta att utveckla vidare eventuellt till indikatorer eller annan uppföljning:

- **Välfärdssjukdomar i olika befolkningsgrupper**, dödlighet och/eller insjuknade i välfärdssjukdomar? annars förväntad hälsosam levnadsålder, en internationell indikator?
- **Deltagande i utbildningar och fortbildningar**, kunde ev. vara en indikator också om vi kompletterar med info från ÅSUB:s arbetsmarknadsbarometer där arbetsgivare uppger andel personal som genomgått fortbildningar/certifieringar, etc + komplettering med info från fritidsundersökningen, tex aktivt deltagande i föreningsliv kan belysa inneboende resurser (deltagande i utbildning och fortbildning beror på ett flertal aspekter, t ex utbud och regleringar, och jämförbarhet med andra regioner kan vara svår att uppnå)
- **Sjukpenningdagar**, efter ålder och kön

3.3 Strategiskt utvecklingsmål 2 - Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället

TILLIT

Tilliten är ett väsentligt kitt i ett samhälle: att vi litar så mycket på varandra och på våra institutioner att vi är motiverade att själva vara pålitliga, att bidra och att följa gemensamma regler. Många studier visar att hög mellanmänsklig tillit är ett slags socialt kapital och en indikator på ett socialt hållbart samhälle. Jämställdhet, jämlikhet och fredliga relationer bidrar alla till att öka tilliten. Förutsättningar för tillit är att människor har möjligheter till en god *hälsa*, känner att de har *inflytande* och är delaktiga i samhället och gruppen, har möjligheter till *kompetensutveckling*, känner att de blir *opartiskt* och jämnt behandlade, och att tillvaron känns *meningsfull*.

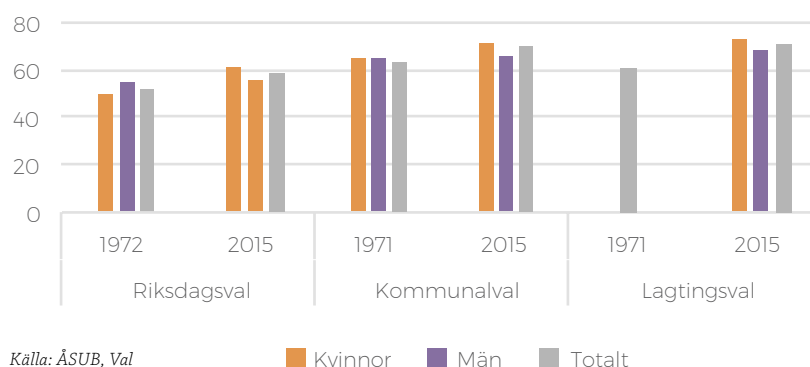
I Sverige ligger den sociala tilliten bland de högsta i världen: 80 procent anser att människor ”i allmänhet” är att lita på, till skillnad från till exempel Frankrike (20 procent) eller Serbien (8 procent).

Forskning visar dock att tilliten även i Sverige är på nedåtgående, och att en ojämn fördelning av tillit i olika samhällsgrupper börjar tära på tillitskapitalet i hela samhället.

För att mäta hur det står till med tilliten på Åland behövs en tillitsstudie gjord specifikt för Åland. En möjlighet är också att upprätta ett index där vi förutom hälsoläge, valdeltagande och representation kan mäta faktorer som förekomst av diskriminering; nivåer av mellanmänsklig tillit; tillit mellan grupper (ålder, sexualitet, etnicitet, funktionsvariation, etc); tillit till media, polis och domstolsväsende; tillit till förtroendevalda, och även inflyttades erfarenheter av inkludering och inflytande.

Valdeltagandet på Åland är lågt sett i ett nordiskt perspektiv. Valdeltagandet har konsekvent varit högre i kommunal- och lagtingsvalen, än i riksdagsvalen. Senaste valåret, år 2015, karaktäriserades dock av ett ökande valdeltagande. I riksdagsvalet deltog ca 58 procent av de röstberättigade (högsta sedan 2003), i kommunalvalet var valdeltagandet drygt 67 procent (även det högsta sedan 2003) och i lagtingsvalet var valdeltagandet mer än 70 procent, det högsta någonsin.

Valdeltagandet i riksdagsval 1972 och 2015 samt i kommunal- och landstings-/lagtingsval 1971 och 2015, procent



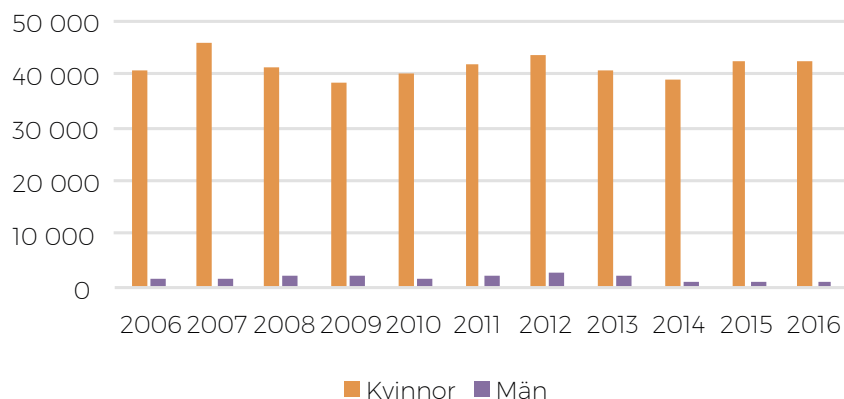
JÄMSTÄLLDHET

Även om kvinnors sysselsättningsgrad på Åland är hög i en internationell jämförelse – till och med aningen högre än männens – är arbetsmarknaden fortfarande mycket segregerad. De typiskt manliga yrkessektorerna har högre lön än de typiskt kvinnliga. Kvinnors genomsnittliga månadslön är totalt sett 85 procent av männens. Sett till beskattning av förvärvsinkomster och kapitalinkomster står kvin-

norna för 37 procent och männen för 63 procent av den totala skatt som togs upp år 2015. Kvinnorna utför också merparten av det obetalda omsorgs- och hemarbetet.

Den åländska pappan tar i snitt ut endast mellan 3 och 5 procent av föräldraledigheten. Det får stora konsekvenser både för jämställdheten i samhället i stort och för hans möjlighet att vara delaktig som förälder.

Föräldrapenning efter mottagarens kön, antal ersatta dagar



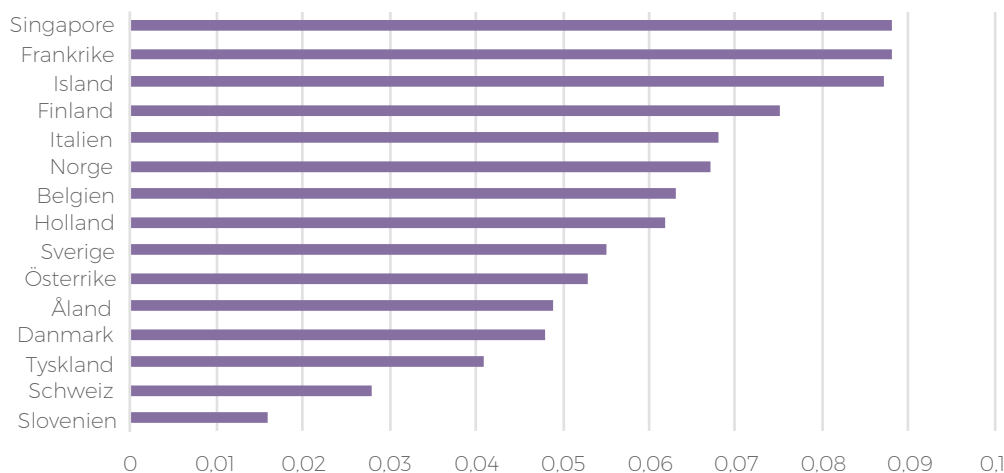
Källa: Folkpensionsanstalten, ÅSUB På tal om jämställdhet 2017

I det politiska livet är valdeltagandet fortsättningsvis högre bland kvinnor än män, men det är fortfarande färre kvinnor än män som ställer upp som kandidater och som blir invalda både på kommunal- och lagtingsnivå. I dagsläget är 9 av 30 lagtingsledamöter kvinnor. I kommunernas fullmäktige är andelen kvinnor 40 procent och därmed marginellt högre.

Ett sätt att mäta hur Åland ligger till i global jämförelse vad gäller jämställdhet är att använda sig av FN:s utvecklingsorgan UNDP:s *Gender Inequality*

Index. Det är en mätmetod som fångar upp skevhet mellan kvinnor och män på områden som hälsa (mödradödlighet och tonårsmödrar), medbestämmande (andel invalda representanter i parlament, utbildningsnivå efter grundskola) och sysselsättningsgrad. Värdena är mellan 0,000 (fullständig jämställdhet) och 1,000 (fullständig ojämställdhet). GII för Åland 2014 visar ett 4,9 procentigt tapp mot fullständig jämställdhet. Tappet är inte större framförallt tack vare kvinnornas höga sysselsättningsgrad på Åland. Indexet tar inte hänsyn till inkomstskillnader.

Gender Inequality Index (GII) 2014



Källa: ÅSUB, Hållbar utveckling

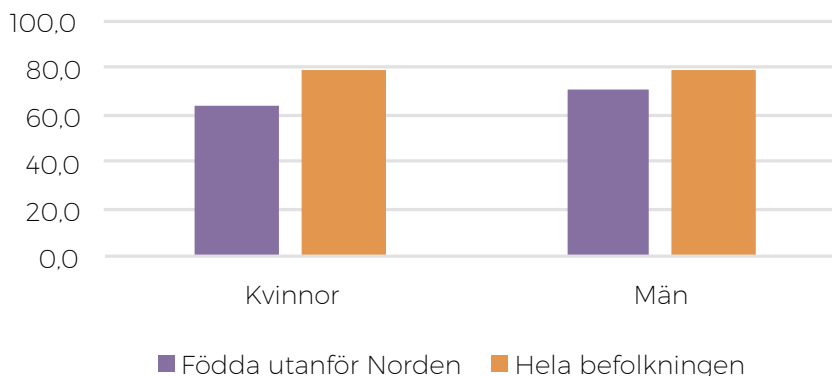
JÄMLIKHET - ARBETE, INKOMSTFÖRDELNING, UTSATTA GRUPPER

Åland 2017 är ett relativt sett välfungerande samhälle där demokratis och välfärdens grundläggande funktioner finns på plats.

Sysselsättningen är hög för både män och kvinnor. Inflyttade män som är födda utanför Norden har nästan lika hög sysselsättningsgrad som ålandsfö-

da män, medan inflyttade kvinnor som är födda utanför Norden har väsentligt lägre sysselsättningsgrad. Arbetsmarknaden är reglerad och rättigheter och skyldigheter finns på plats för att slå vakt om både individ och samhällssystem. Trots det förekommer det att alla inte får tillgång till rimliga arbetsvillkor och inte heller genom skattesedeln bidrar till det gemensamma. De här frågorna är viktiga för att säkra jämlikheten på sikt.

Andel sysselsatta i åldern 16-64 år 2014 efter födelseland och kön

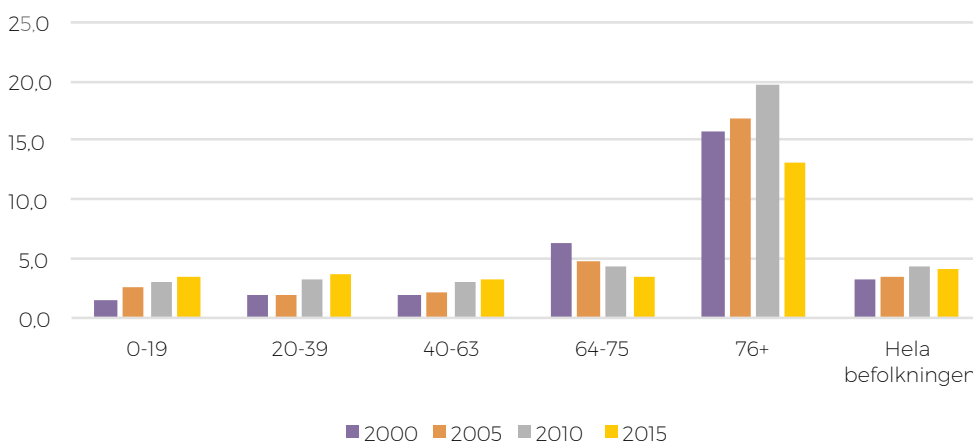


Källa: ÅSUB, Arbetsmarknad och ÅSUB, Befolkning

Om gapet mellan de fattigaste och de rikaste i samhället blir för stort riskerar tilliten att eroderas. Idag finns det män, kvinnor, pojkar och flickor som lever i en ekonomiskt utsatt position på Åland. ÅSUB har genomfört studier kring ekonomisk utsatthet på Åland. År 2015 fanns det 1 184 personer på Åland (4,1 procent av befolkningen) vars inkomst varit lägre än den relativa fattigdomsgränsen i tre

år eller mera, vilket innebär att personen har hört till ett låginkomsthushåll både under statistikåret och under två av de tre föregående åren. Det gäller framförallt ensamstående med barn (36 procent av ensamförsörjare med ett barn och 59 procent av ensamförsörjare med 2-3 barn) och ensamstående kvinnor över 70 år.

Risk för ekonomisk utsatthet efter åldersgrupp 2000-2015, procent av befolkningen



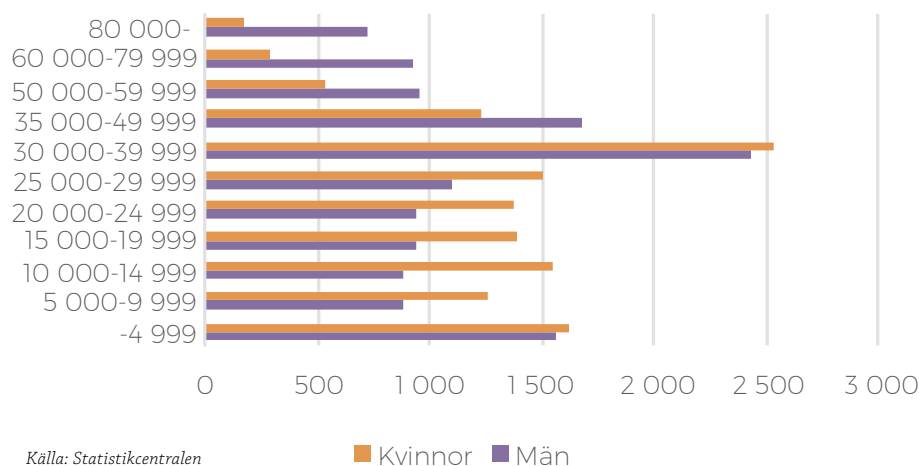
Not: På grund av ändringar i inkomstbegreppet är uppgifterna för åren 1995-2009 och 2010-2015 inte helt jämförbara sinsemellan. Uppgifterna i euro har angetts i 2015 års pengar.

Källa: Statistikcentralen

Av personer med en årsinkomst på över 40 000 euro är en betydande majoritet män, medan flertalet är kvinnor i de lägre inkomstklasserna.

För att uppnå ett jämlikt samhälle är det nödvändigt att säkerställa att alla grupper hänger med, se särskilt skrivning i strategiskt utvecklingsmål 1 om unga vuxna som står utanför utbildning och arbetsliv.

Antal inkomsttagare efter inkomstklass och kön 2014



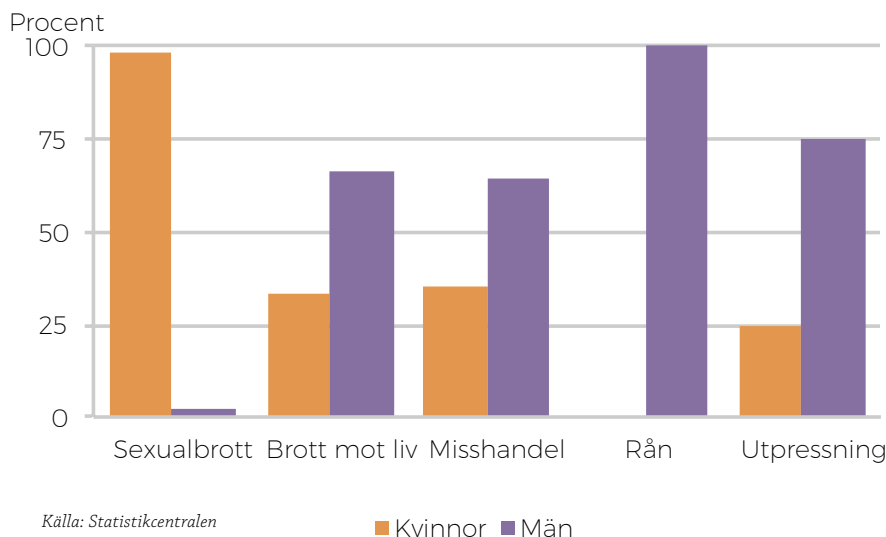
FREDLIGA RELATIONER

Ålands position som "Fredens öar" betonas i utvecklings- och hållbarhetsagendan. Åland är demilitariserat, och Ålandsexemplet lyfts fram i freds- och självstyrelseprocesser internationellt.

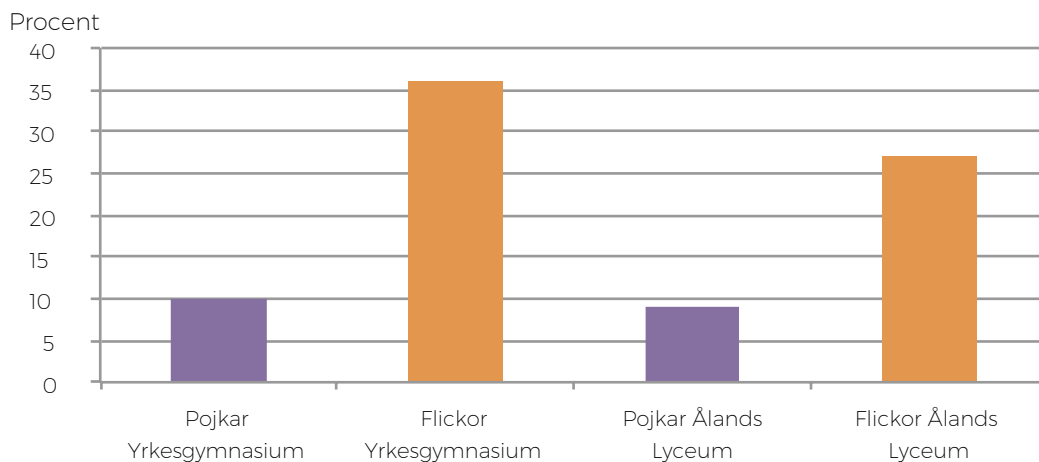
Men fred är inte bara frånvaro av militär och krig. Fred handlar om icke-våld, om respektfullt språkbruk och om hur vi behandlar varandra som människor.

Enligt brottsstatistiken för 2016 är 87 procent av de personer som är misstänkta för brott män och 13 procent kvinnor. Männen är överrepresenterade i alla typer av brott: egendomsbrott, brott mot person, sexualbrott, brott mot samhälle, trafikbrott och övriga brott. Männen är också överrepresenterade i brottsofferstatistiken, med undantag för sexualbrott där nästan alla offer är kvinnor och alla förövare män.

Andel kvinnor och män bland brottsoffren efter vissa brottstyper 2012-2016



Upplevt sexuellt ofredande per telefon eller på internet bland gymnasiestuderande 2015 efter skola och kön



Källa: THL. Enkäten Hälsa i skolan 2015, första och andra årets studerande.

Den som utsätts för fysiskt eller psykiskt våld lever inte i trygghet och kan inte odla tillit. Samtidigt berättar våldsstatistiken också om förövare som inte mår bra – och därmed om ett samhälle som fallerar. Förövarna är människor som inte känner delaktighet och mening, och som saknar vilja eller förmåga att ta ansvar för sina relationer. Polisens brottsstatistik visar dock troligen endast en del av sanningen framförallt vad gäller brott i nära relationer. Vi vet att mörkertalet är stort på basen av återkommande undersökningar som brottsförebyggande rådet (BRÅ) i Sverige utfört. Av de som blev utsatta för brott i en nära relation under 2012 i Sverige uppgav endast 3,9 procent att de hade polisanmält händelsen eller någon av händelserna.

Under 2017 genomför landskapsregeringen i samarbete med ÅSUB en enkät om våld i nära relationer. Resultatet presenteras under andra halvan av året.

Valda indikatorer:

- **Risk för ekonomisk utsatthet**
- **Antal inkomsttagare efter inkomstklass m/k**
- **Uttag av föräldraledigheten**, föräldradagpenningar utbetalade till mödrar respektive fäder, uppställning om dagar och inte euro för att belysa ojämlikt uttag, samt att alla inte är föräldrar
- **Gender Inequality Index (GII)**
- **Sysselsättningsgrad**

Aspekter som är relevanta att utveckla vidare eventuellt till indikatorer eller annan uppföljning:

- **Åländsk tillitsstudie**
- **Uppföljning av våld i nära relationer**

3.4 Strategiskt utvecklingsmål 3 - Allt vatten har god kvalitet

Vatten är en grundförutsättning för allt liv. Globalt saknar 663 miljoner människor tillgång till rent vatten. Klimatförändringarna innebär torka, översvämningar och andra svåra väderförhållanden som förvärrar situationen. Även Åland påverkas med torrare somrar och skyfall där näringsämnen spolas ut i vattendragen.

På Åland har den ökande algbloomingen grumlat badglädjen och gjort oss medvetna om övergödningen. Nästan allt kustvatten är av måttlig kvalitet, och även om alla utsläpp stryps idag tar det 40-50 år innan Östersjön är helt återställt.

Dricksvatten av god kvalitet tar vi fortfarande för givet, trots att det är en begränsad resurs. Hösten 2016 var vi inte långt från vattenransonering. De största förändringarna kan idag åstadkommas

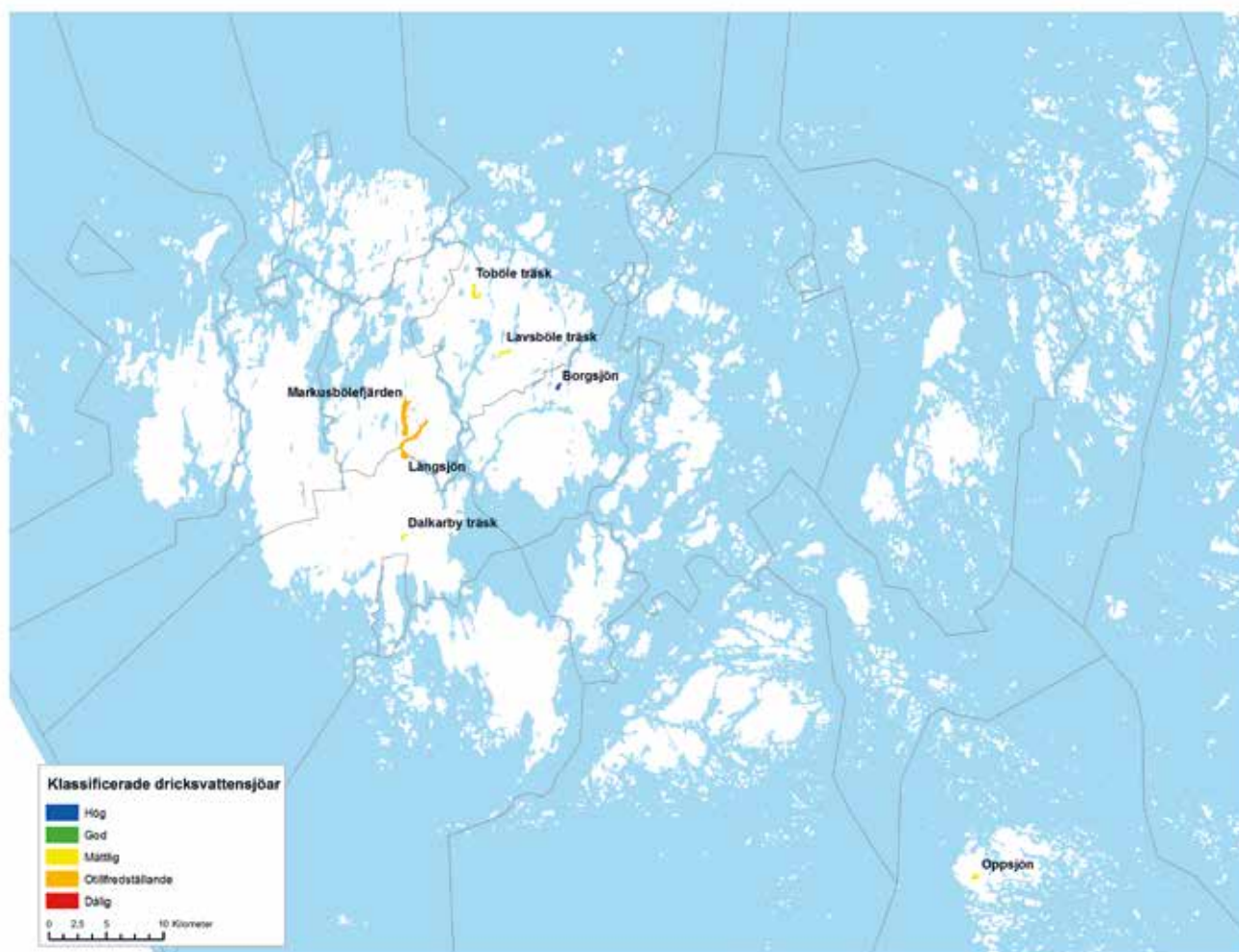
genom att förbättra förhållanden i grunda vikar, diken etc. Kartor för status i inre vikar finns i Förvaltningsplanen för vatten.

Vi behöver också skydda vårt dricksvatten långsiktigt mot utsläpp från både punktkällor (till exempel icke-åtgärdade enskilda avlopp) och diffusa källor (avrinning från land). Därför behöver vi avsätta alla dricksvattentäkter till vattenskyddsområden.

När det gäller att uppnå målet att allt vatten ska ha god kvalitet räcker det inte enbart med lagstiftning. Det behövs flera insatser, och på alla nivåer. Alla kan ta ansvar för sin egen påverkan, vare sig man är en privatperson eller aktiv inom jord-, skogs- eller vattenbruk.

Flygtrafiken, som passerar ovanför de åländska vattenen, påverkar vattnets kvalitet.

I det följande redogörs för lokala orsaker till påverkan på vattnets kvalitet.



Källa: Ålands landskapsregering, Förvaltningsplanen för vatten 2016-2021, åren 2006-2012.

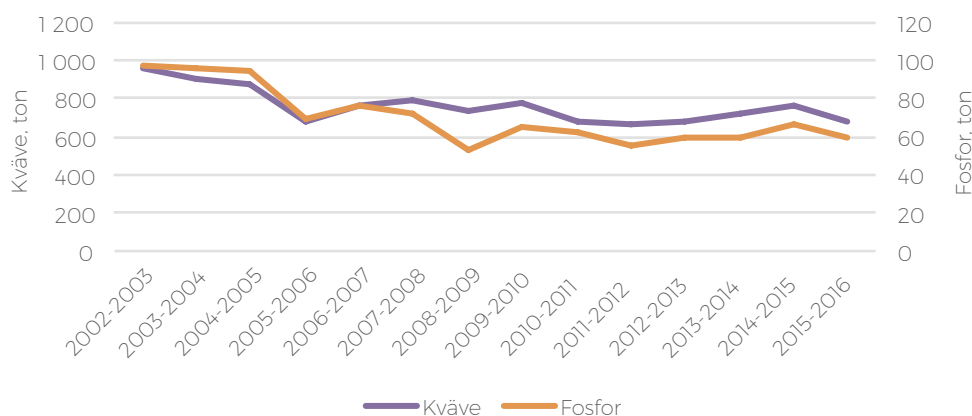
Jord- och vattenbruk

Idag är jordbruket beroende av gruvdrivet fosfor: en ändlig energikrävande resurs som med tiden kan väntas bli allt dyrare. Enligt den första hållbarhetsprincipen utsätts naturen i det hållbara samhället inte för "systematisk koncentrationsökning av ämnen från berggrunden" och vi behöver därför se över användningen av konstgödsel. Som en del av den hållbara livsmedelsstrategin planeras bevattningsdammar med recirkulation av näringsämnen som

fångar upp näringsläckage från åkrar samt näringsfällor för fosfor och kväve.

Idag undersöks två typområden för jordbruksmark på Åland: Möckelbybäckens avrinningsområde samt Svartbäckens avrinningsområde i Finby, Sund. Odlingsgrödor, gödselsorter och nederbörd dokumenteras, i kombination med utökad provtagning av fler ämnen. Årliga sammanställningar visar på hur olika jordbruksmetoder, gödsling och nederbörd påverkar avrinningen av näringen från aktuella typområden.

Försäljning av kväve och fosfor till jordbrukslägenheterna 2002-2016



Källa: Yara Suomi, Tigoteam, ÅSUB
Not: Gäller handelsgödsel.

Skogsbruk

Skogsbruket påverkar vår vattenmiljö på flera sätt. Redan från en växande skog sker en kontinuerlig urlakning av näringsämnen, bl.a. kväve och fosfor. Urlakningen av kväve leder till en försurning av marken, vilket i sin tur kan leda till att tungmetaller som aluminium och kadmium kan frigöras och komma ut i grundvatten, sjöar och vattendrag.

I samband med speciellt en förnyelseavverkning förändras skogsmarkens näringsomsättning och vattenbalans radikalt då trädbeståndet inte längre tar upp vatten och näring. Avrinningen och urlakningen av näringsämnen och sediment ökar, vilket kan få betydande konsekvenser för vissa vattenresurser. Även bl.a. körskador, markberedning, användning av bekämpningsmedel och läckage av kemikalier från skogsmaskiner kan inverka på vattenkvaliteten.

Skogs- och naturvårdslagstiftningen samt skogscertifieringen har sedan länge medfört att vattenvården är en naturlig del av det åländska skogsbruket där åtgärderna bl.a. handlar om att begränsa körskador, lämna skyddszoner mot stränder och vattendrag, bevara olika typer av våtmarker, vidta vattenskyddsåtgärder vid dikning och begränsa användandet av bekämpningsmedel. I det skogsprogram som landshovsregeringen arbetar med, kommer ytterligare vattenskyddsåtgärder att föreslås.

Färjetrafik

Även färjetrafiken påverkar vattenkvaliteten. Tonaget är inte tillräckligt anpassat till de smala farlederna genom skärgården, och svall och sug skadar undervattensmiljön (hållbarhetsprincip 3, undanträngning med fysiska metoder). Många havsvikar mår dåligt med döda bottnar på grund av återkommande omrörning i sediment. Mer kartläggning gällande undervattensbiotoper och biologisk mångfald är på kommande.

Kväveoxider (NO_x) släpps ut i relativt stora mängder från fartygsmotorer och bidrar till både försurning och övergödning. Hur mycket kväveoxider som släpps ut, eller emitteras, beror på vilket bränsle som används, motortyp och om det finns emissionsreningssutrustning installerad.

Avlopp

Enskilda avlopp och bräddpunkter på fel platser är en stor källa till näringsutsläpp. Ansvariet ligger på kommunerna. En VA-plan är på gång för att skapa långsiktigt hållbar dricksvattenförsörjning och avloppsvattenhantering. I detta ingår att utveckla kompetensen och förstärka samarbetet mellan de ansvariga. Det finns en risk att icke åtgärdade enskilda avlopp och dåligt fungerande avlopp står för en stor del av belastningen idag. Samtidigt är det

svårt att få fram tillförlitlig statistik om både antalet avlopp och mängden näringsämnen som läcker ut. Här behövs avloppssamordnare som kan fungera som rådgivare när det gäller avlopp och minireningsverk, men också upprätta checklistor för privatpersoner och tillsyn samt sköta uppföljning av redan installerade reningsverk.

2018 kommer ett belastningsverktyg att tas i bruk för att räkna ut belastningen av näringsämnen i kilo för olika vattenområden. Det blir ett viktigt uppföljningsinstrument. Belastningsverktyget kan visa hur stor andel av belastningen som kommer från olika verksamheter som till exempel reningsverk, jord- och skogsbruk, fiskodlingar etc. Belastningsverktyget består av både en landbaserad modell och en kustzonmodell.

Med hjälp av modellerna kan man ta fram lokala åtgärdsplaner och även beräkna effekten av de planerade åtgärderna i till exempel en specifik vik.

Kemikalier, läkemedel och mikroplaster

Kemikalier av olika slag påverkar vattenkvaliteten, de växter och djur som lever i vattnet, och i slutändan också människan. Sedan sju år tillbaka pågår undersökningar av de prioriterade ämnena (miljögifter) runt om i vatten på Åland.

En noggrannare uppföljning har skett av bottensedimentet i Västra hamnen. Genom att undersöka vilka

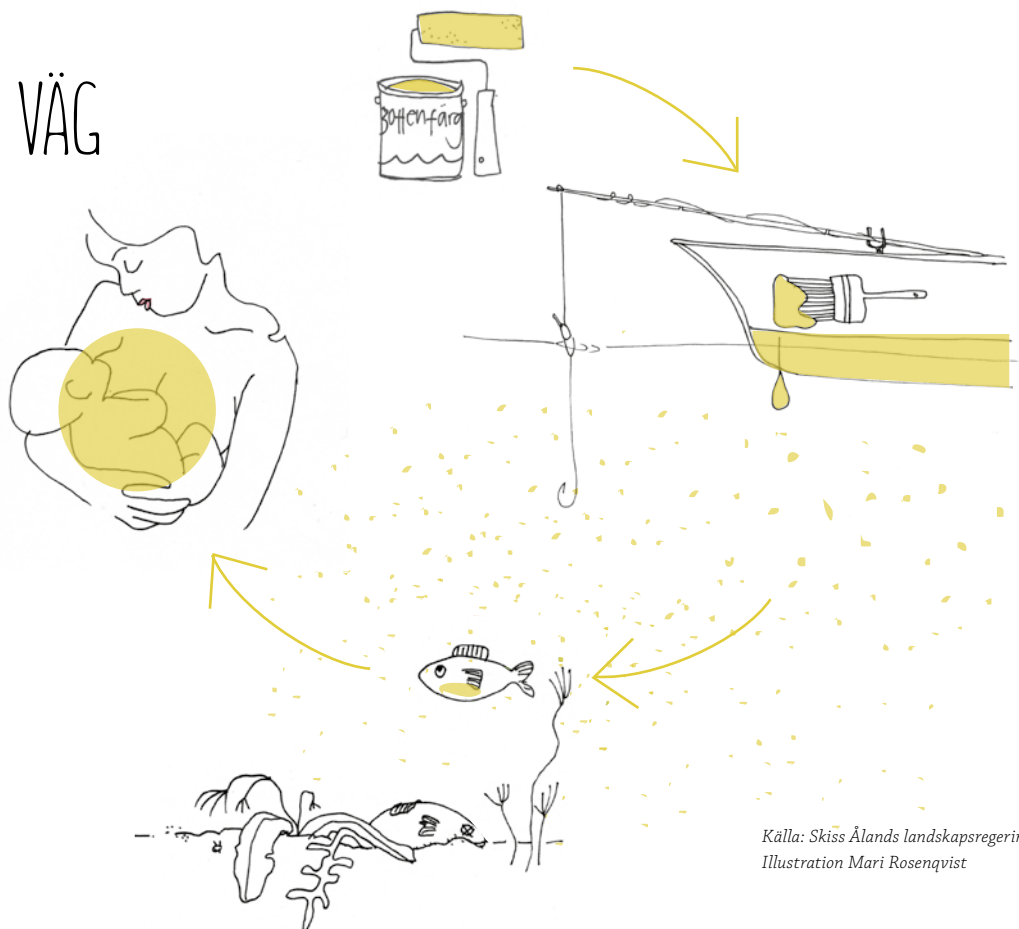
ämnen som finns på olika djup i sedimentet kan man följa trender i användningen av olika kemikalier. Motsvarande undersökningar planeras också i Slemmern.

Undersökningarna visar att lagstiftning ger resultat genom att förekomsten av olika ämnen, såsom giftiga bottenfärger, förändras över tid när användningen minskar. Användningen av kemikalier är idag internationellt reglerad, men uppföljningen är inte alltid tillräcklig. Samtidigt går lagstiftningsarbetet enligt många forskare för långsamt – vi vet till exempel att glyphosat är dödligt för vattenlevande små organismer och att det tränger ner i jordarna och kan färdas uppåt i näringskedjan. Ändå är det glyphosatbaserade medlet Roundup fortfarande tillåtet. Växtbekämpningsmedel kan också påverka de livsviktiga bina negativt.

Kemikalier, medicinrester och mikroplaster i vattnet kan sägas bryta mot hållbarhetsprincip 2 genom systematisk spridning av främmande ämnen samt hållbarhetsprincip 3 genom systematisk undanträngning av naturen med fysiska metoder. Problemet är att påverkan av kemikalier ofta syns först på längre sikt.

Svenska forskningsrapporter visar att mängden ämnen som finns i bottensediment återspeglar sig både i de halter som finns i fisk och i de nivåer som kan uppmätas i modersmjölk. På Åland har man till exempel hittat flamskyddsmedel i gös från Lumparn.

GIFTETS VÄG



Källa: Skiss Ålands landskapsregering, Miljöbyrån
Illustration Mari Rosenqvist

Blågröna alger (cyanobakterier) producerar även ett neurotoxin (BMAA) som återfunnits i djurplankton och fisk. Toxinet kan överföras till människan via födan och kan troligtvis förorsaka allvarliga sjukdomar såsom ALS, Alzheimers och Parkinsons. Eftersom neurotoxinet tas upp av musslor så finns det en risk att det sker en överföring till den muselätande ejdern. Orsakerna till ejderns tillbakagång anses dock vara flera, bland annat brist på föda av god kvalitet (eventuellt B-vitamin brist) och rovdjur. Honorna drabbas först eftersom de är känsligast.

Valda indikatorer:

- **Utsläpp av fosfor/kväve**, finns i förvaltningsplanen för vatten, kan följas upp varje år när belastningsverket är klart
- **Försäljning av växtnäring**
- **Halter av främmande ämnen**, i vatten, fisk och annan biota samt i sediment
- **Förekomst av blågröna alger**, följs upp på Östersjönivå (HELCOM/SMHI + ev Finlands miljöcentral)

Aspekter som är relevanta att utveckla vidare eventuellt till indikatorer eller annan uppföljning:

- **Läkemedelsanvändningen**
- **Import och användning av kemikalier**

3.5 Strategiskt utvecklingsmål 4 - Ekosystem i balans och biologisk mångfald

Biologisk mångfald bidrar till ökad motståndskraft i ekosystemen. Den är inte bara en grundförutsättning för jordens livsuppehållande system – och därmed för vår överlevnad – utan också för ålänningarnas tillgång till ett levande och mångskiftande landskap.

Den viktigaste frågan när det gäller att främja de åländska ekosystemen och den biologiska mångfalden är hur vi använder marken på Åland.

I ett europeiskt perspektiv är Sverige och Finland "halvbra" på naturskyddsområden: cirka 10-15 procent skyddade markytor ligger kring genomsnittet i den europeiska statistiken. Åland ligger dock betydligt sämre till: här skyddas bara 2,8 procent av landarealen, trots att det generellt inte anses acceptabelt med ett markskydd under 10 procent.

Det finns ett stort behov av markinventeringar och analyser för att reda ut hur mycket som behöver skyddas specifikt för åländska förhållanden.

Strandskydd

Hur vi skyddar våra stränder är en fråga med hög prioritet, inte minst om man diskuterar en uppluckring av hembygdsrätten och planerar för ökad inflyttning. I omgivande regioner byggs boningshus, sommarstugor och motsvarande sällan mindre än 100 meter från stranden. På Åland byggs många hus i praktiken inte mer än 35 meter från vattenlinjen, ofta med gräsmatta som når ända till strandkanten. Det påverkar inte bara landskapsbilden utan är också problematiskt ur ett ekosystemperspektiv. Sammanhängande strandområden med tillgång till skyddande växtlighet och mat fungerar som korridorer för vilda djur.

Strandskyddet är också viktigt vad gäller tillgänglighet för invånare på Åland, nu och i framtiden. Stora strandområden är idag så tätt och så strandnära bebyggda att bara ägarna har en möjlighet att komma ner till stranden.

Frågor om strandskydd riskerar att röra upp känslor, eftersom markägarens rätt av tradition är stark på Åland, och strandnära boende dessutom blivit något av en symbol för Ålands specifika attraktionskraft. I ett långsiktigt perspektiv, och i förhållande till visionen om långsiktig ekologisk och social hållbarhet, behöver vi ändå göra medvetna val.

Biotopskydd

För att skydda biotoper i allmänhet krävs större sammanhängande områden av orörd natur, parker och strövområden. Ett problem idag, 2017, är att det inte finns en sammanhängande plan för markexploatering. Genom helhetsplanering kan man både skydda naturvärden utifrån olika biotopers behov av skydd och samtidigt använda ytorna på ett effektivt och attraktivt sätt. Det kan handla om att näringsverksamhet ska smälta in i landskapsbilden, att villakvarter inte med tiden omges av industriområden eller att natursköna områden, som orörda stränder, blir otillgängliga för allmänheten.

En planlös spridning av bebyggelse, vägar och andra verksamheter riskerar att bryta mot den tredje hållbarhetsprincipen: "I det hållbara samhället utsätts naturen inte för systematisk undanträngning av fysiska metoder."

Även Åland ska följa den globala konventionen för biologisk mångfald, habitatdirektiv och dylikt. Vi har idag ett antal biotoper som borde skyddas men som saknar skydd, till exempel fennoskandiska lövängar, olika typer av myrar och älväxingsängar. Utöver detta finns också ett antal olika skogsbiotoper som är i farozonen på grund av en svag skogsvårds-

lag från 1998. Skydd av exempelvis alkärr, hassel-lundar från 0,1-2 hektar, ormbunks- och fräkenkärr och naturbestånd av lind, alm, ek, lönn, ask, oxel eller oxelrönn omfattande 0,1-2 hektar gäller enbart på skogsmark. Det innebär att om marken överförs till annan användning så är den inte längre skyddad. Här behövs mer detaljerade inventeringar för att vi ska kunna beskriva nuläget mer fullständigt.

Äldre skog behöver också bevaras i högre grad än idag då en stor del av de hotade skogsarterna är beroende av gamla skogar. Skogarna på Åland har under historisk tid brukats aktivt för husbehovsvirke, vedhandel, skeppsbyggeri och betesdrift och andelen gammal skog är förhållandevis liten. Andelen skogar äldre än 140 år utgör 3,8 procent av skogsmarken (2 600 ha) medan andelen skogar äldre än 160 år uppgår till 1,3 % av skogsmarken (900 ha). De åländska skogarna är väl inventerade, om än mer ur skogsbruksperspektiv än ur ett bevarandeperspektiv, men ingen inventering har gjorts av gammelskogar. Frågan om andelen gammelskog diskuteras dock inom skogsbruket, och i och med skogsbruksplaner och skogsprogram rör man sig i önskvärd riktning.

Gällande artskyddet är rödlistning ett viktigt verktyg för uppföljning av hotade arter. Vi behöver göra fler inventeringar för att ta reda på mer om både hotade arter och deras biotoper. Det finns idag flera arter utan skydd som borde följas upp, antingen för att de bara finns här i hela Finland eller för att de är allmänt sällsynta i Finland eller hela Norden. Antal hotade arter är 372 stycken och hotade biotoper är 27 stycken.

Vi har ett regelverk på gång kring att förhindra introduktion och spridning av invasiva arter, till exempel vissa insekter och vattenlevande organismer men även spridning av kulturväxter som jättebalsamin. Likaså planeras utökade viltvårdande insatser för att hålla ner andelen landlevande predatorer.

Hur vi brukar våra jordar kan också göra skillnad för den biologiska mångfalden. Användning av naturligt gödsel ger mer liv i jordarna, mer insekter och mer fåglar, vilket i sig gynnar den biologiska mångfalden. Idag är ekologisk odling av vall relativt vanlig,

eftersom vi fortfarande har rätt många djurbesättningar som behöver foder. Det är positivt för den biologiska mångfalden.

Valda indikatorer:

- **Hotade arter och biotoper**
- **Andel skyddad mark och vattenareal**

3.6 Strategiskt utvecklingsmål 5 - Attraktionskraft för boende, besökare och företag

En hög attraktionskraft leder till långsiktig bärkraft under förutsättning att den bygger på mänskliga aktiviteter inom hållbarhetsprincipernas ramar. Helheten blir alltså komplett – och målet uppnått – enbart om de övriga utvecklingsmålen uppnås parallellt.

Enligt det femte strategiska utvecklingsmålet är Ålands attraktionskraft 2030 hög både för dem som bor på Åland och för dem som inte bor på Åland. Åland är attraktivt både som destination och för olika typer av investeringar. Genom att beskriva nuläget eller utgångsläget för målets tre delområden; boende, besökare och företag; gör vi det möjligt att bedöma attraktionskraftens utveckling fram till 2030. Beskrivningen av dagens situation är baserad på tidigare utveckling.

Boende

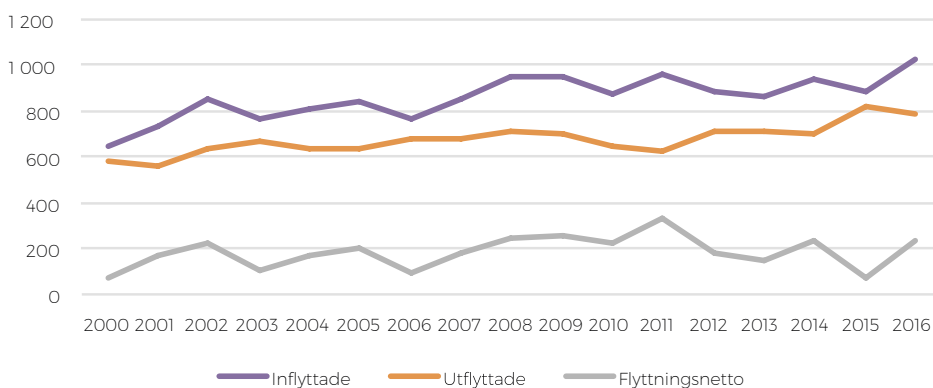
Födelseatalen är en viktig indikator för bedömning av attraktionskraften för boende. Under perioden 2002-2016 föddes i genomsnitt drygt 280 barn per år på Åland. De femton föregående åren (1987-2001) föddes i genomsnitt knappt 310 barn per år på Åland. (ÅSUB, Befolkning)

Även nettoinflyttningens utveckling är en viktig indikator för bedömning av attraktionskraften för boende. Under perioden 2001-2016 varierade den årliga nettoinflyttningen mellan 74 (2015) och 333 (2011) personer. Den årliga bruttoinflyttningen

under perioden varierade mellan 728 (2001) och 1 024 (2016) personer. In- och utflyttningen har ökat i omfattning under 2000-talet i jämförelse med

1990-talet då den årliga bruttointflyttningen varierade mellan 352 (1993) och 595 (1998) personer.

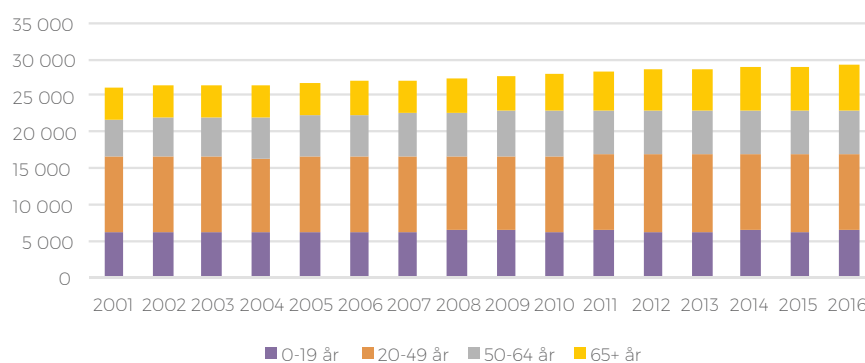
Inflyttade, utflyttade och flyttningsnetto 2000-2016



Befolkningens åldersstruktur är avgörande för samhällets långsiktiga bärkraft. Därför utgör befolkningens

åldersstruktur en kompletterande indikator för det här delområdet.

Befolkning efter åldersgrupp 2001-2016

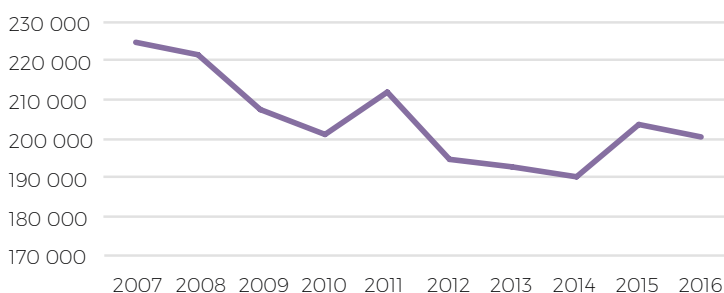


Besökare

Antalet anlända gäster i kombination med turismens förädlingsvärde är väsentliga indikatorer för bedömning av en destinations attraktionskraft för besökare.

Under perioden 2007-2016 varierade det årliga antalet anlända gäster mellan 190 100 (2014) och 225 000 (2007). Under perioden 2009-2016 har antalet anlända gäster stabiliserats runt 200 000 per år (+/- 6 procent). Under perioden 2007-2016 gjorde varje anländ gäst i genomsnitt drygt två övernattningar. (ÅSUB, Turism)

Anlända gäster 2007-2016



Källa: ÅSUB, Turism

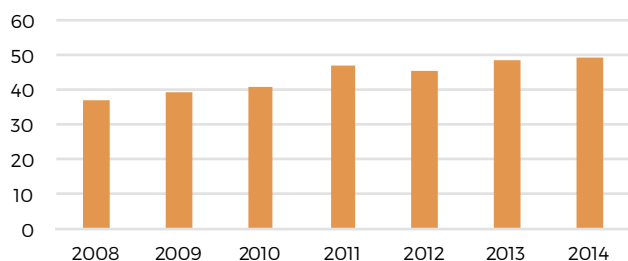
Not: Diagrammens y-axel börjar inte från noll

De här siffrorna gäller de inkvarteringsanläggningar som ÅSUB:s statistik omfattar: hotell, gästhem, stugbyar med minst fem rum eller stugor och campingplatser. Eftersom många gäster övernattar i

privata hem eller i anläggningar med mindre än fem rum är det verkliga antalet gäster betydligt större än vad som syns i statistiken.

Turismens årliga förädlingsvärde, i det här fallet den landbaserade turismens bidrag till Ålands bruttonationalprodukt, har under perioden 2011-2014 legat i intervallet 45-50 miljoner euro. Det är en ökning från perioden 2006-2010 då det årliga förädlingsvärdet var 40 miljoner euro eller mindre.

Landturismens förädlingsvärde, 2014 års priser, milj. euro.



Källa: ÅSUB, Nationalräkenskaper

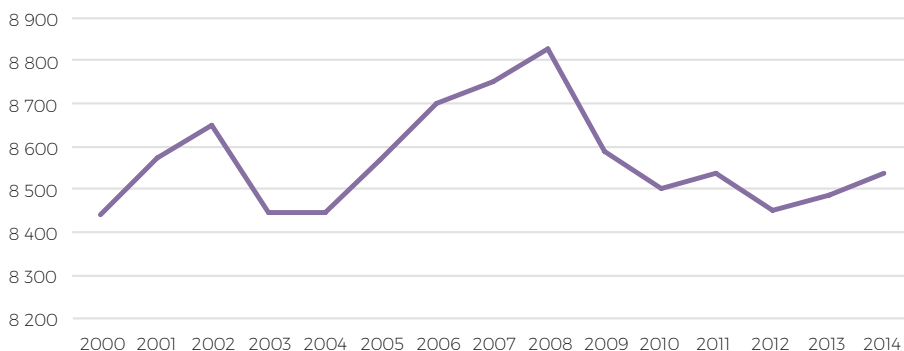
Företag

Företagens efterfrågan på arbetskraft är en väsentlig indikator för att bedöma Ålands attraktionskraft för företagande och investeringar. Under perioden 2000-2014 har antalet arbetsplatser i den privata sektorn varierat inom ett intervall mellan 8 441 (2000) och 8 828 (2008) personer. Året med det totalt högsta antalet arbetande inom både offentlig

och privat sektor var under samma period år 2008 med 15 818 arbetande.

BNP-utvecklingen i privata sektorn är en kompletterande indikator för bedömning av Ålands attraktionskraft för företagande och investeringar. Under perioden 2008-2014 har BNP i privata sektorn varierat mellan 849 och 937 miljoner euro och den genomsnittliga årliga förändringen är 0,3 procent.

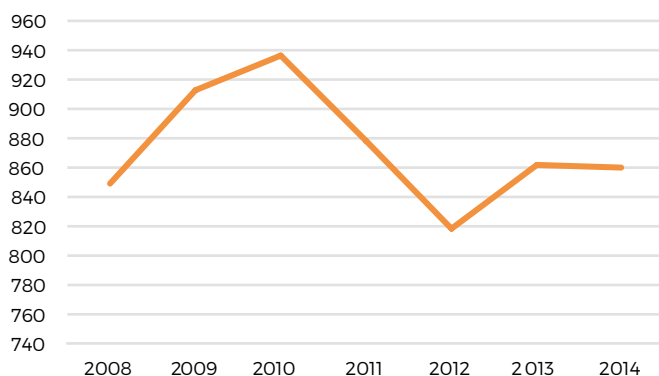
Inom området arbetande i den privata sektorn 2000-2014



Källa: ÅSUB, Arbetsmarknad

Not: Diagrammens y-axel börjar inte från noll

Näringslivets förädlingsvärde, 2014 års priser, milj. euro.



Källa: ÅSUB, Nationalräkenskaper

Not: Diagrammens y-axel börjar inte från noll

Valda indikatorer:

- Födelsetal och nettoinflyttning
- Demografisk utveckling
- Anlända gäster
- Landturismens förädlingsvärde
- Arbetsplatser i privata sektorn
- BNP-utveckling privat sektor

Aspekter som är relevanta att utveckla vidare eventuellt till indikatorer eller annan uppföljning:

- Olika aspekter av attraktionskraft för inflyttning/återflyttning, såsom t.ex. befolkningens utbildningsgrad, närmiljöers utformning, utbud av kvalificerade och utvecklande arbetsmöjligheter, barndagvård och skola, kulturutbud och andra aspekter som ger livskvalitet.

3.7 Strategiskt utvecklingsmål 6

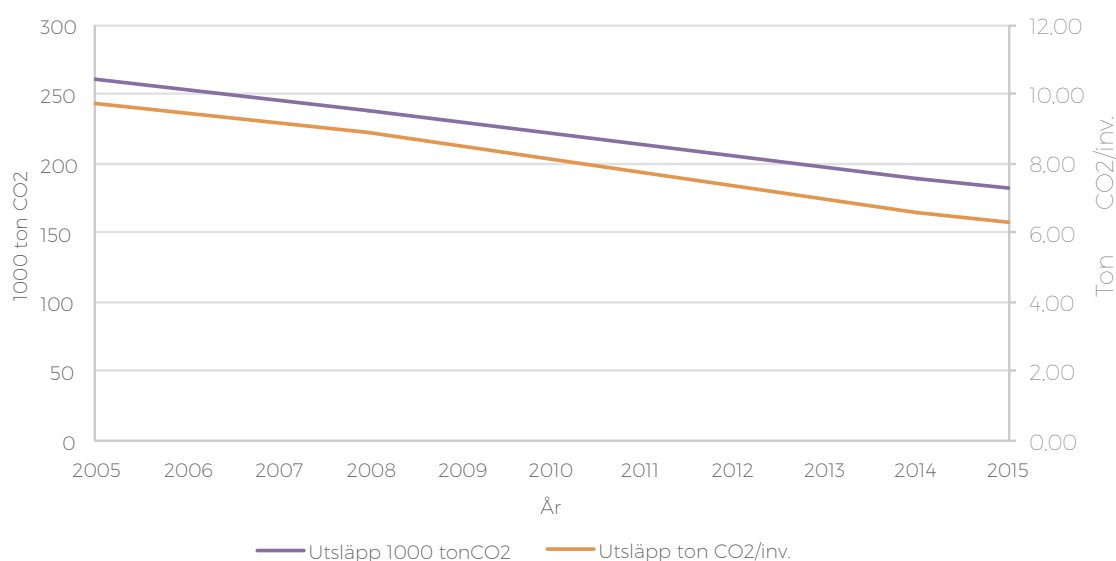
- Markant högre andel energi från förnyelsebara källor och ökad energieffektivitet

Globalt står vi inför en nödvändig omställning av energisystemet, och Åland är en del av detta större system. Varje ålänning släpper idag ut 6,3 ton koldioxid, CO₂, enbart genom sin energianvändning (sjöfarten borträknad 4,7 ton per invånare). De här siffrorna säger däremot ingenting om de koldioxidutsläpp som sker vid produktion av varor vi importerar och konsumerar varje dag (se strategiskt utvecklingsmål 7). På den punkten finns ingen åländsk statistik, men eftersom vi lever som i omgivande regioner kan vi utgå från att våra totala utsläpp är nästan dubbelt så stora som våra energiutsläpp.

Växthusgasutsläpp består av utsläpp av koldioxid, metangas, lustgas samt flera andra gaser som bidrar till växthuseffekten och global uppvärmning. De olika gaserna har olika uppvärmningspotential (olika styrka) och därför räknas de om till koldioxidekvivalenter för att få jämförbara värden. År 2015 släppte Åland ut växthusgaser motsvarande 8,6 ton koldioxidekvivalenter per invånare. Motsvarande siffror för Sverige är 5,5 ton och för Finland 7,9 ton.

Ålands koldioxidutsläpp har dock minskat med 30 procent från 2005 till 2015. Målsättningen är att de totala koldioxidutsläppen ska minska med 50-60 procent fram till 2030 (jämfört med 2005).

Utsläpp av koldioxid från energianvändning 2005-2015

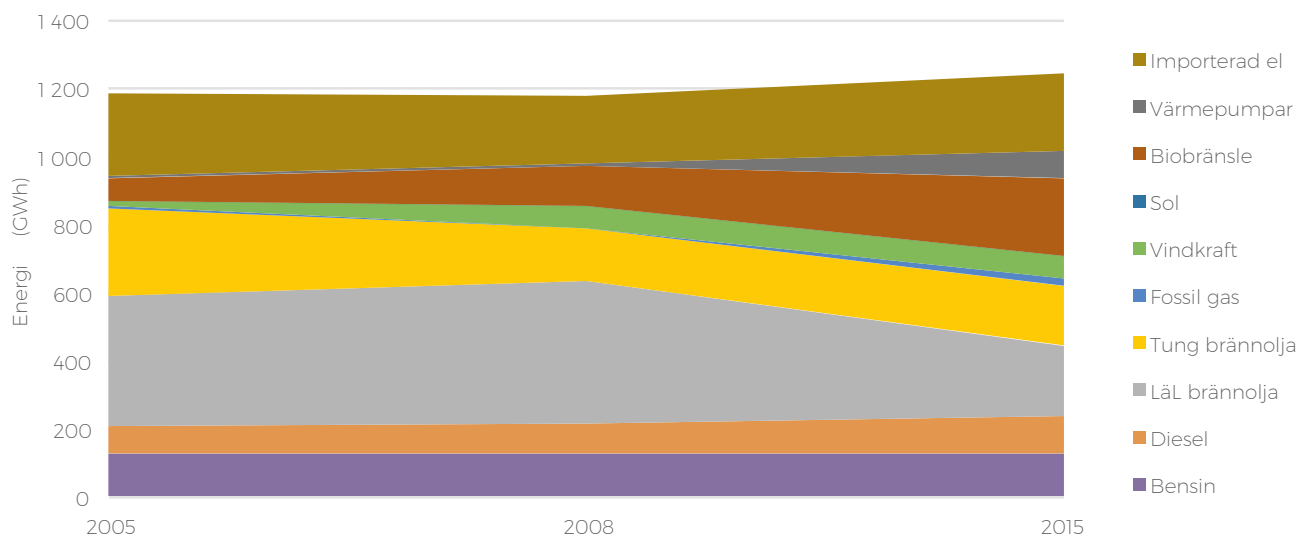


Källa: Ålands landskapsregering, Energi- och klimatstrategi (2017).

Jämför vi beräkningar av utsläpp av koldioxidekvivalenter så ser vi att det framförallt inom områdena avlopp/avfall och el/värme sker en minskning. Inom områdena vägtrafik och jordbruk har utsläppen av koldioxidekvivalenter dock ökat något sedan 2001.

Enligt statistiken för nuvarande energianvändning och klimatpåverkan har användningen av brännolja minskat under perioden 2005-2015 medan lokala förnyelsebara energikällor så som vind och biobränsle har ökat.

Användning av energikällor (GWh) 2005-2015



Källa: Ålands landskapsregering, Energi- och klimatstrategi (2017).

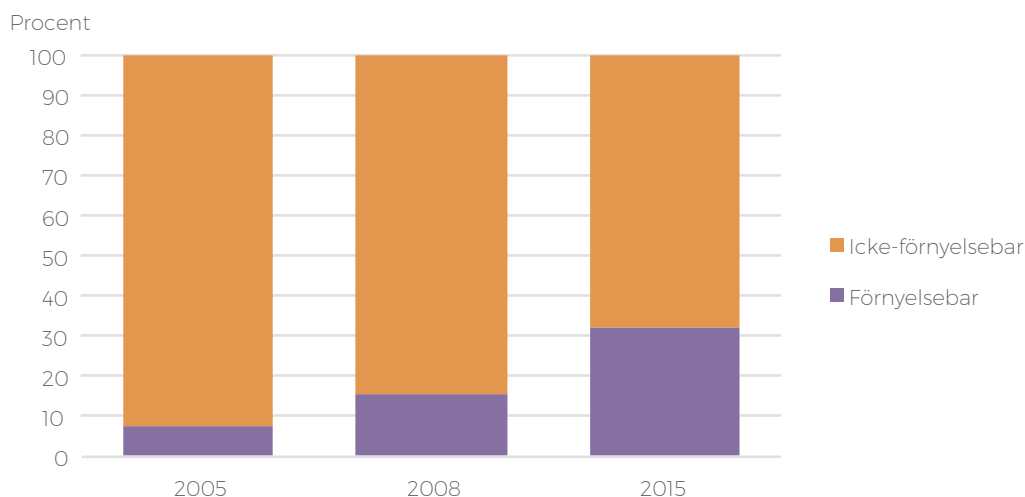
Men Åland ligger inte i framkant när det gäller förnyelsebar el och elfordon – tvärtom. Att övergå till förnyelsebart är dock fullt möjligt. Just för att Åland är ett litet samhälle skulle det vara relativt enkelt att justera kursen inför en energiomställning, även om det inledningsvis behövs en del investeringar.

Om vi bara ser till den energi vi köper in utifrån, och till exempel räknar in svensk vatten- och vindkraft som förnyelsebara energikällor i den nordiska

energimixen, kan vi ganska snabbt uppnå en hög andel förnyelsebar energi.

Därför är det viktigt att hålla koll på andelen förnyelsebar energi vilket idag är 32 procent av den totala energianvändningen (drygt två tredjedelar av energin kommer alltså fortfarande från fossila bränslen) och andelen lokalt producerad förnyelsebar elektricitet, vilket idag är 23 procent av den totala elanvändningen.

Andel förnyelsebar energi av slutförbrukningen



Källa: Ålands landskapsregering, Energi- och klimatstrategi (2017).

På Åland utvecklas för närvarande projektet Åland Grid, med syftet är att göra Åland till testområde för smarta energisystem. Just nu skapas ett uppföljningsverktyg som gör det möjligt att mäta effekterna av olika insatser i samhället, som till exempel införande och lagring av sol.

Många nordiska aktörer är intresserade av Åland Grid. Här hemma har Högskolan på Åland en nyckelroll genom stöd inom forskning, kompetensutveckling och uppföljning. Nästa steg är att sy ihop ett finansieringspaket för projektet.

En del i strategiskt mål 6 handlar om att ställa om energislag, en annan om att energieffektivisera. Båda är fullt genomförbara. Men hur vi ska *mäta och följa upp* en omställning av energislag från fossila källor till förnybar el *samtidigt* som vi vill följa upp en nödvändig energieffektivisering är en utmaning inte bara på Åland utan också internationellt.

Energieffektivisering

Den totala energianvändningen per invånare är idag 43 MWh med sjöfarten inräknad och 35 MWh utan sjöfarten.

Låt oss säga att vi så småningom vill koppla in 10 000 elbilar för att minska beroendet av fossila bränslen. Det leder till en energieffektivisering av trafiksystemet men samtidigt måste elförsörjningen tryggas för att den extra elanvändningen ska vara möjlig. Ökad lokal elproduktion skulle stabilisera elsystemet eftersom importen minskar.

Om man tittar på energianvändningen sektorsvis är transportsektorn en av nyckelsektorerna i omställningen. I landskapets budget för 2017 finns medel för att investera i dels en helt ny eldriven linfärja och dels en konverterad linfärja.

Intresset för elbilar växer, men statistiken angående elbilar och hybridbilar är inte heltäckande idag eftersom hybridbilarna statistikförts som bensinbilar. Det försvårar uppföljningen av utvecklingen.

Och nu kommer vi till mätningens komplexitet:

Bostäder är det andra stora området för energianvändning. Å ena sidan behöver vi de första fem-tio åren följa energieffektiviseringen i våra bostäder. Å andra sidan kommer allt fler att tanka elbilar via sin bostad, och då ökar förbrukningen av hushållsel. Om vi talar om energieffektivisering i transportsektorn måste vi alltså också ta i beaktande att fler elbilar på Åland överför energianvändning från transportsidan till hushållssidan.

Nyttan av energieffektiviseringen blir svår att mäta eftersom en ökande elektrifiering gör att nya funktioner ständigt tas i bruk. Här behöver statistiken bli mer specificerad, men vi vet ännu inte hur. Det blir också viktigt med en helhetssyn över sektorsgränserna om man vill följa de verkliga förändringar som sker. Av detta följer att indikatorerna kan behöva förändras över tid. De indikatorer som är meningsfulla idag kommer kanske inte att vara det längre fram.

I denna komplexitet, där energi rör sig över sektorsgränserna på ett nytt sätt, kommer den pågående digitaliseringen att vara en möjliggörare. Vi behöver brukarsystem som är aktiva och inbyggda i samhällsstrukturen. Ett exempel vore ett framtida Smart Grid, som gör att du kan tanka din bil när det behövs, hemma eller via en offentlig laddstolpe. Oavsett vilket kan tankningen kopplas till min personliga förbrukning. Jag kan som person använda energi på olika sätt i ett gemensamt "smart" system.

Valda indikatorer:

• Totala CO2 utsläpp från energianvändning (a) med (b) utan sjöfarten /capita /BNP

• Total energianvändning per energikälla

- vindkraft
- solkraft
- bioenergi
- fossila bränslen (med passlig indelning)
- övrigt
- import

• Andelen lokalt producerad förnyelsebar elektricitet av totala elförbrukningen

• Andelen lokalt förnybar energi av totala energianvändningen

• Färjornas CO2 utsläpp (på årsbasis)

- landskapsfärjor
- kryssningsfärjor

• Energianvändning /antal körda kilometer /energislag (bensin, diesel, el, biobränsle (diesel/gas))

3.8 Strategiskt utvecklingsmål 7 - Hållbara och medvetna konsumtions- och produktions- mönster

Vi är alla konsumenter, och vi kan inte längre blunda för hur vår livsstil påverkar planeten: De val vi gör idag påverkar förutsättningarna för våra barn och barnbarn att leva ett gott liv. Vare sig vi är privata konsumenter eller styr åländska företag som verkar på en lokal eller en global marknad, behöver vi se över var vi befinner oss i förhållande till det sjunde utvecklingsmålet: Hur hållbara och medvetna är våra vardagsval?

Så hur definierar vi en hållbar och medveten konsumtion och produktion? Utgångspunkten för utvecklings- och hållbarhetsagendan är en internationell definition på hållbarhet, som bygger på fyra hållbarhetsprinciper. Det innebär att också hållbar konsumtion och produktion bör ske inom ramarna för de fyra hållbarhetsprinciperna. Ingenting av allt det vi dagligen producerar i samhället, när vi har nått vårt mål om hållbara och medvetna konsumtions- och produktionsmönster, ska längre bryta mot de här principerna.

Vi hämtar inte längre systematiskt upp ämnen ur jordskorpan – som fossila bränslen, metaller och mineraler – och sprider dem i naturen. Vi sprider inte längre systematiskt främmande ämnen som naturen inte kan ta hand om. Vi tränger inte systematiskt undan naturen. Och vi har eliminerat strukturella hinder för människors möjligheter till hälsa, inflytande, kompetensutveckling, opartiskhet och meningsskapande. Och den omsorgen och medvetenheten gäller inte bara det vi själva tillverkar på Åland, utan också till exempel de kläder, livsmedel, material och elektronik som vi importerar från andra länder.

I nuläget har några företag på Åland kommit igång

med att kartlägga sin produktion av varor och tjänster i förhållande till hållbarhetsprinciperna. Några av de större företagen står också i startgroparna med att upprätta hållbarhetsredovisningar.

Inget åländskt företag använder sig dock ännu av verktyget Future-Fit Business Benchmark, som visar hur framtidssäkrat ett företag är i förhållande till hållbarhetsprinciperna.

Mot ovanstående bakgrund och utvecklingsmålets komplexitet finns behov av en vidareutveckling av datainsamling för hållbar och medveten konsumtion och produktion. Således har inga indikatorer för målet ännu valts ut.

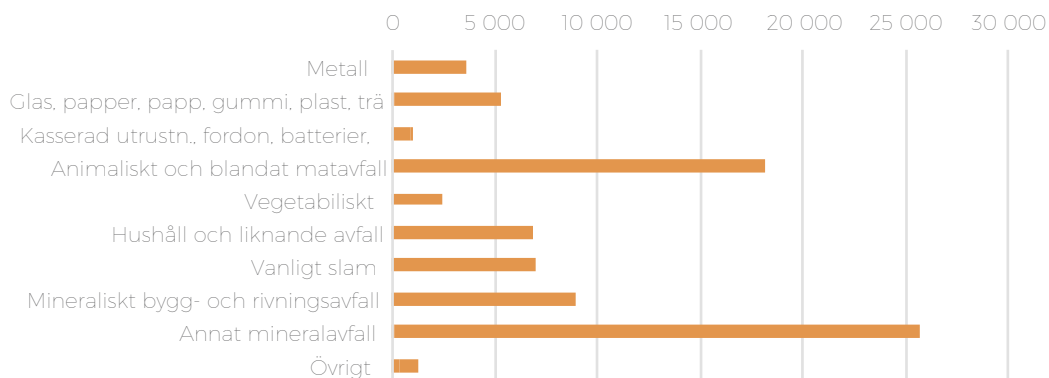
Ökad medvetenhet

”Overshoot Day”, den dag då vi människor globalt förbrukat årets andel av planetens resurser har de senaste åren infallit i augusti. Men då är de fattiga länderna inräknade. Overshoot Day för Finlands räkning inföll 2017 den 3 april, jämfört med den 18 april 2016. Julhandeln, årets stora konsumtionsfest, slår också nya rekord.

Samtidigt växer medvetenheten om att vår konsumtion av billiga varor bryter mot de sociala och ekologiska hållbarhetsprinciperna hos oss och på andra ställen i världen, och våra vanor ändras gradvis. Det kan handla om att köpa kläder och möbler Second Hand eller att renovera sitt hus med återbrukat material. EU arbetar bland annat med att förbjuda produkter som har inbyggt åldrande, vilket på sikt bör rensa bort de billigaste varorna och påverka slit- och slängkulturen.

Insikten om vikten av att förebygga avfall genom att reparera, köpa begagnat och att låna istället för att köpa nytt håller gradvis på att väckas till liv igen. Vi ser en växande skara aktörer som profilerar sig genom smarta sätt för återanvändning och återbruk – någons avfall blir en annans resurs.

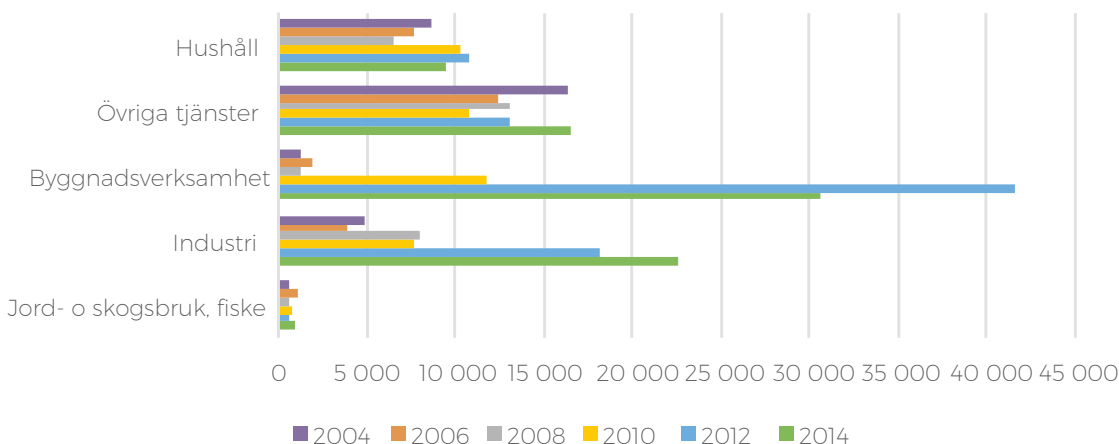
Uppkommet avfall efter avfallsslag 2014, ton



Not: Slam redovisas i torrsubstans.

Källa: ÅSUB, Avfallsstatistik

Uppkommet avfall efter bransch 2004-2014, ton



Not: Uppgifterna är reviderade och redovisade i torrsubstans. På grund av att näringsgrensindelningen uppdaterades 2008 är inte de branschvisa uppgifterna helt jämförbara med tidigare år.

Källa: ÅSUB, Avfallsstatistik

De flesta länder ser över sin lagstiftning och EU ser över sina direktiv för att exempelvis eliminera hinder för delningsekonomi eller hinder för att skänka bort mat till välgörenhetsorganisationer. Det är önskvärt att Åland ser över möjliga incitament för att gå i samma riktning.

En hållbar produktion behöver också ta i beaktande hela livscykeln, dvs hur varan tas om hand och återvinns när den inte längre kan användas. Restprodukter från användning, slitage och tvätt av behandlade produkter som konstgräs, kläder, möbler, däck med mera hamnar småningom i havet och blir problem för vattenlevande organismer.

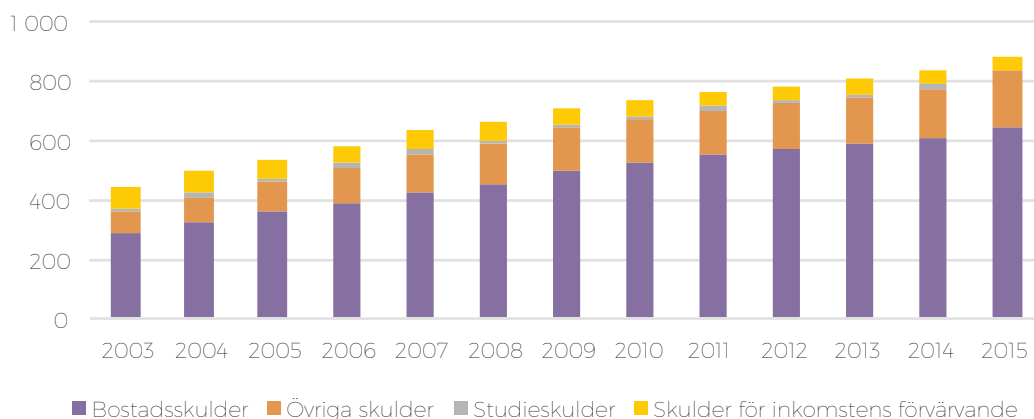
För att förverkliga målet om en hållbar och medveten konsumtion och produktion finns det ett behov av att bryta det linjära flödet av material och resurser genom att helt fasa ut vissa ämnen, sluta kretsloppet för andra ämnen och utveckla en cirkulär ekonomi som inte bygger på ständig tillförsel av råvaror och därmed sammanhängande ständig tillväxt.

En kartläggning av de CO₂ utsläpp som hänger samman med ålänningars konsumtion skulle öka kunskapen om utmaningen med en hållbar konsumtion och motivera till förändring.

År 2015 var de åländska bostadshushållens skuldsättningsgrad i genomsnitt 138,8 procent av den disponibla inkomsten. Sett enbart till de bostadshushåll som hade skulder var skuldsättningsgraden 201,7 procent av den disponibla inkomsten. Skuldsättningsgraden beskriver skulderna i förhållande till hushållens disponibla inkomster. Disponibel inkomst definieras som bruttoinkomster minus betalda transfereringar (tex. direkta skatter och socialskyddsavgifter). Från och med år 2015 ingår studieskulder i övriga skulder.

År 2015 uppgick de sammanlagda skulderna till mer än 880 miljoner euro. Största delen av skulderna var bostadsskulder, med ca 640 miljoner euro. Övriga skulder (konsumtionsskulder och studieskulder) uppgick till drygt 191 miljoner euro.

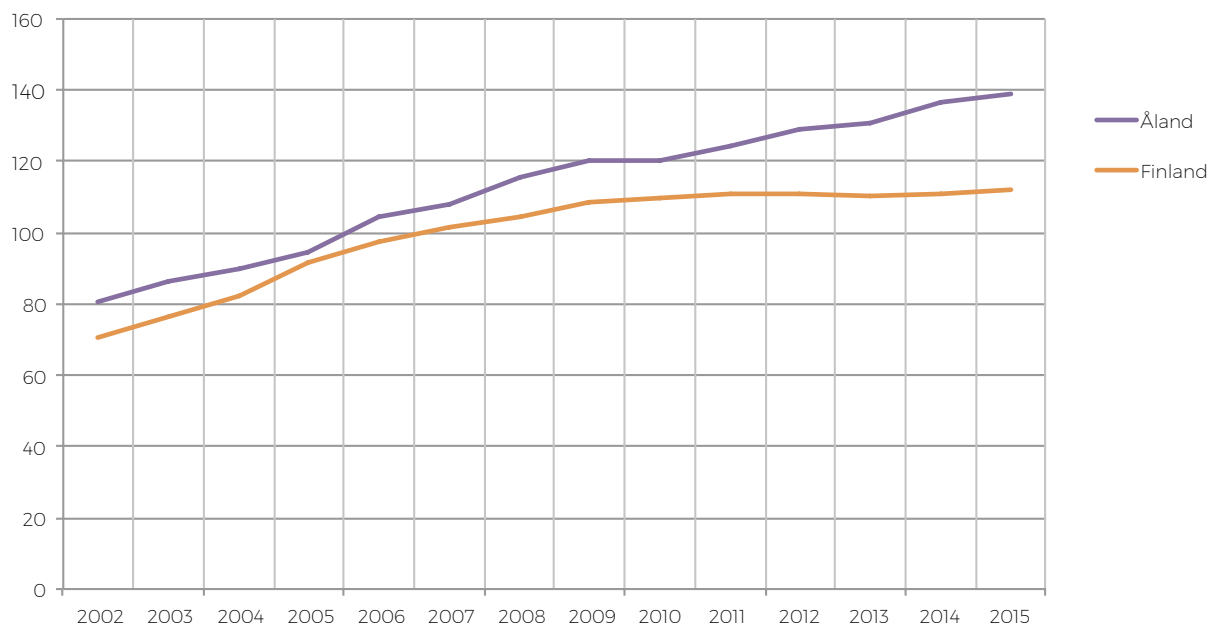
Bostadshushållens skulder efter typ av skuld 2003-2015, MEUR



Not: Från och med år 2015 ingår studieskulder i övriga skulder. Uppgifterna i euro har angetts i 2015 års penningvärde.

Källa: Statistikcentralen, Finansiering och försäkring

Hushållens skuldsättningsgrad på Åland och i Finland 2002 - 2015



Källa: Statistikcentralen, Inkomst och konsumtion

I rätt riktning

Hur sporra och synliggöra människors hållbarhetsberedskap? Bara "intellektuell kunskap" räcker inte för att motivera människor att göra hållbara val. Det krävs djupare insikter och vilja till förändring. Å andra sidan: i ett litet samhälle finns unika möjligheter att nå varandra på individnivå, inspireras av varandra och samarbeta. Här borde det vara möjligt att snabbt uppnå en kritisk massa.

Ett initiativ i uppstart är Ålands Näringslivs projekt för hållbara och medvetna konsumtionsmönster. Föreningen vill bland annat kartlägga de åländska företagens produktion av varor och tjänster i förhållande till de fyra hållbarhetsprinciperna.

Som en del i att främja en bred dialog och innovation för en hållbar och medveten konsumtion och produktion har Ålands Natur och Miljö tagit initiativ till att tillsammans med andra aktörer i nätverket bärkraft.ax utforska förutsättningarna för att starta ett Omställningslab. Labbet skulle fungera som en plattform för att utveckla och testa nya verktyg och strategier för att driva på i rätt riktning.

Offentlig upphandling, men också lagstiftning, kan fungera som en effektiv hävstång och incitament för att inleda en dialog om krav på hållbarhet i hela leverantörskedjan och en gradvis omställning i flera led. Till exempel arbetar Landskapsregeringen genom miljöbyrån för att helt fasa ut upphandling av produkter som innehåller mikroplaster.

Men vi behöver också frivilliga insatser. Här kan alla ålänningar välja att ta ansvar för vilka bekämp-

ningsmedel de använder i trädgården, vilka material de bygger med, hur de tvättar sina bilar, vad de gör med sina läkemedel och målarfärgsrester o.s.v. Tillsammans handlar det om stora mängder kemikalier som släpps ut – eller inte släpps ut – i naturen.

Målet om hållbar konsumtion och produktion är nära kopplat till flera av de andra utvecklingsmålen, inte minst utfasning av kemikalier och bekämpningsmedel för uppnåendet av mål 3: Allt vatten har god kvalitet. De olika målen samspelar med och förstärker varandra.

Aspekter som är relevanta att utveckla vidare eventuellt till indikatorer eller annan uppföljning:

- **Totala CO2 utsläpp/capita**, inklusive konsumtion av varor och tjänster
- **Andel ekologiska grödor**
- **Andel återvunnet material och andel återanvänt material**
- **Andel företag och organisationer som antagit hållbarhetsprinciperna för att ställa om sin verksamhet /Andelen framtidssäkrade företag enligt Future-Fit Business Benchmark** (tar också leverantörskedjor i beaktande)
- **Andel offentliga upphandlingar som görs utifrån hållbarhetsprinciperna**
- **Nivåer av mikroplaster**
- **Hushållens skuldsättning**

4. REDOGÖRELSE FRÅN CENTRALA SAMHÄLLSAKTÖRER

Utvecklings- och hållbarhetsagendan definierar funktionen för de sex aktörer eller sektorer som har centrala roller i förverkligandet av agendans vision och strategiska utvecklingsmål (kap 3.2, s 8). I det följande redogör representanter för aktörerna eller sektorerna för sin syn på nuläget i förhållande till agendan i allmänhet och sina respektive funktioner i synnerhet.

Lagtingets redogörelse

Politiskt ansvar

Föregående lagting har omfattat landskapsregeringens strategi för en hållbar utveckling och därigenom kan lagtingsgrupperna sägas ha omfattat strategin som en politisk viljeyttring. Lagtinget har med andra ord det övergripande politiska ansvaret för förverkligandet av strategin och varje enskild ledamot kan sägas ha ett individuellt politiskt ansvar för att i egenskap av ledamot i en lagtingsgrupp driva strategin.

Förutsättningarna för styrningen och övervakningen av förverkligandet av strategin varierar beroende på om ledamöterna är i regeringsställning eller i opposition. Den politiska styrningen sköts i första hand genom de lagtingsgrupper som stöder landskapsregeringen och som för interna diskussioner i samband med beredningen av lag- och budgetförslag. Resultatet av denna styrning syns i de förslag som överlämnas till lagtinget. Oppositionens instrument för påverkan är främst motioner.

Lagtingets instrument för övervakning är i första hand landskapsregeringens årsredovisning inför lagtinget samt de olika frågeinstrument (frågestunder, skriftliga frågor och frågor) som främst nyttjas av oppositionen.

Lagtinget som institution

Lagtinget bedriver ett flerårigt projekt, e-demokrati, som syftar till en ökad delaktighet och en minskad pappersförbrukning. I samband med lagtingshusets ombyggnad har lagtingets målsättning varit att, så långt det är möjligt inom ramen för ett ombyggnadsarbete som inte inkräktar på ursprungsarkitekturen, göra förändringar som syftar till energieffektivitet. Vid valet av ersättande lokal under ombyggnadstiden togs hänsyn till körsträckorna för lagtings- och landskapsregeringsledamöter, sakkunniga samt personal. I samband med representation eftersträvas närproducerad traktering. Lagtinget har dock anledning att fortsätta arbetet för mer hållbart inköpsmönster, resande samt representation.

Talman
Johan Ehn

Lagtingsdirektör
Susanne Eriksson

Landskapsregeringens redogörelse

Landskapsregeringen inkluderade visionen för Åland och de sju strategiska utvecklingsmålen i den allmänna motiveringen i förslaget till budget för landskapet Åland år 2017. Där fastslås att visionen och de strategiska utvecklingsmålen i fortsättningen ska ligga till grund för riktningen och planeringen av landskapets budget och åtgärder inom landskapsförvaltningen. Arbetet med att integrera utvecklingsmålen i planeringen av den löpande verksamheten pågår och innefattar skapandet av processer och metoder för insamling av information och uppföljning av vision och strategiska utvecklingsmål. Mer konkreta budgetmål som står i överensstämmelse med de övergripande målen arbetas successivt fram. Avsikten är att en hållbarhetsredovisning, som integreras i den ordinarie årsredovisningen för landskapet, redogör för utvecklingen med start från och med årsredovisningen för år 2017.

Landskapsregeringen agerar katalysator och koordinator för förverkligandet av agendan och har

etablerat en stödfunktion som bistår organisationen i detta arbete. Stödfunktionen ansvarar för upprätt-hållandet av grundläggande infrastruktur, såsom digitala och fysiska forum, för nätverket bärkraft.ax.

Lantråd
Katrín Sjögren

Förvaltnings- och
utvecklingschef
Dan E Eriksson

Näringslivets redogörelse

Inom det åländska näringslivet finns en bred upp-slutning för utvecklings- och hållbarhetsagendan. Man bör dock minnas att engagemanget skiljer sig beroende på företagens storlek. Åland har många små företag och generellt sett är det våra större åländska företag som har ett mer påtagligt engage-mang. Orsaken har ofta att göra med konsumenter-nas beteende. I dagsläget efterfrågar kunder hållbara varor och tjänster, men de är sällan villiga att betala extra för det. Således kan små företag med begränsa-de resurser inte avsätta alltför mycket tid att arbeta med den långsiktigt strategiska hållbarhetsfrågan. Istället fokuserar de på åtgärder som ger direkt ef-fekt i verksamheten.

Generellt sett går dock bra hållbarhetsarbete hand i hand med bra företagande. Drivs företaget på bästa möjliga sätt har man antagligen eliminerat många risker och personalen mår bra, vilket ger god håll-barhet. Vår kommande utmaning är således att göra hållbarhetsarbetet relevant för mindre företag. Ålands Näringsliv är övertygade om att detta sker genom att konkretisera hållbarhetsarbetet. Genom indikatorer, projekt och goda exempel kan vi på ett konkret sätt göra hållbarhetsarbetet relevant för det småskaliga åländska näringslivet. Det är så vi upp-når ett genomslag som ger effekt.

Ordförande
Peter Wiklöf
Ålands Näringsliv

VD
Anders Ekström
Ålands Näringsliv

Kommunernas redogörelse

Den kommunala sektorn är en viktig aktör för om-ställningen till ett hållbart samhälle. Kommunernas verksamheter påverkar invånarnas vardag i och med att man tillhandahåller service för invånare i alla åldrar. Bland kommunerna finns det några som redan formellt ställt sig bakom utvecklings- och hållbarhets-agendan, medan behandlingen av dokumentet ännu pågår i andra. Agendans sju utvecklingsmål, som ut-går från de fyra hållbarhetsprinciperna, visar tydligt att hållbarhet handlar om mer än den miljömässiga hållbarheten. Flera av kommunerna arbetar medvetet och strukturerat med hållbarhet och många har satt upp mål och kriterier för sitt arbete.

Exempel från Mariehamns stad

Stadsfullmäktiges övergripande mål för mandat-perioden (2016-2019) syftar till ekonomisk, social, kulturell och miljömässig hållbarhet. Mariehamns stad har länge haft en hög ambition och målsättning för miljöarbetet och i arbetet med att nå en hållbar utveckling har stadens miljömål en central roll. Mil-jöpolicy och miljömål fastställs av stadsfullmäktige. Mariehamn stad har valt att fokusera på följande målområden:

- Begränsad klimatpåverkan
- Hållbar energi
- God inomhusmiljö
- Hållbar konsumtion
- Hållbara lokaler och byggnationer

För att Mariehamns stads miljöarbete ska bli verk-ningsfullt används miljöledningssystem enligt den internationella standarden ISO 14001. Miljöled-ningsystemet utgör stadens interna verktyg för att minska miljöpåverkan från stadens verksamheter.

Förbundsdirektör
Magnus Sandberg
Ålands kommunförbund

Stadsdirektör
Barbara Heinonen
Mariehamns stad

Föreningslivets redogörelse

Föreningslivet på Åland är idag omfattande och blomstrande och erbjuder medborgarna möjligheter till en aktiv och givande fritid. Historiskt har den tredje sektorn en viktig uppgift att driva förändringsarbete i samhället. Vi har en god möjlighet att i framkant delta i det viktiga arbete som görs inom ramen för utvecklings- och hållbarhetsagendan vad det gäller samtliga dimensioner av hållbar utveckling. Uttrycket "alla mår bättre om alla mår bra" gäller både den fysiska som psykiska hälsan vilka är beroende av varandra, samtidigt som vi som individer är beroende av naturen samt ekonomin för vårt välmående samt vice versa – välmående människor har större benägenhet att vårda naturen samt bidra till ekonomin.

Viktiga aspekter i allt föreningsliv är gemenskapen, interaktionen och förståelsen människor emellan för både lärdom och personlig utveckling. Medlemskapet och deltagandet är byggt på frivillig basis och borgar för allas rätt till inflytande, personlig påverkan och tillvaratagande av individens egna intressen.

Föreningarna förväntas delta aktivt i förverkligandet av Utvecklings- och hållbarhetsagendan. I detta arbete har föreningarna olika utgångsläge. I dag finns allt från föreningar där hållbar utveckling genomsyrar verksamheten till föreningar som står i startgropen med arbetet. En satsning på att höja kunskapen

om dessa frågor inom föreningarna samt gemensam analys av utgångsläget och målbilden vore önskvärt, likaså diskussioner kring hur föreningslivet bäst bidrar till att uppfylla de målsättningar som finns. Nätverket Bärkraft.ax kan bidra med en plattform för erfarenhetsutbyte och diskussioner.

Verksamhetsledare	Verksamhetsledare
Niclas Forsström	Tove Fagerström
Folkhälsan på Åland	Ålands Natur & Miljö

Kultur- och bildningssektorns redogörelse

Hållbarhetsarbetet inom kultur- och bildningssektorn varierar stort, något som är fullt förståeligt på grund av dess diversitet (från daghem till högskola och vuxenutbildning). En bit på väg för att trygga uppväxtmiljöer är att anamma den samverkansmodell som tagits fram av Sandra Rasmussen. Vi som möter barn och ungdomar i våra verksamheter "respekterar samarbetande verksamheters kompetens, uppdrag och förutsättningar". Att implementera samverkansmodellen är ett viktigt steg för att möjliggöra alla människors inneboende resurser att växa. Finns det ett behov att se över lagstiftningen så att samverkan kan ske så smidigt som möjligt?

En viktig aspekt i många människors liv handlar om existentiella frågor. Ämnen som religion, livsåskådning och etik borde integreras i ett skolämne. Då skapas förhoppningsvis ett öppet sinne att diskutera värdefrågor ur många olika aspekter där alla får

komma till tals, oberoende om man vuxit upp på Åland eller flyttat till ö-samhället senare i livet.

Nya läroplansgrunder för grundskolan är under arbete. Det finns således ett gyllene tillfälle att påverka de läroplaner som tas fram och betona hållbarhetsaspekter. Vad man inte får glömma bort i det arbetet är att inkludera alla, även de med speciella behov. För nyinflyttade kanske det är dags att erbjuda svenska som andra språk?

Rektor Marcus Koskinen-Hagman
Ålands lyceum

NIPÅ deltar med stor iver i bärkraft.ax med allt vad vi kan erbjuda och vår önskan är att gå i djupet med de frågeställningar och utmaningar som kan vara lätt att blunda för. NIPÅ arbetar med en internt formulerad hållbarhetsstrategi som beskriver de fyra essentiella sektorer, näringsliv, offentlig förvaltning, kultur och utbildning. Strategin beskriver sambandet mellan tvärsektoriellt samarbete och framgångsrika hållbara resultat.

Våra målgrupper representerar många olika ålänningar. NIPÅ arbetar utifrån det nordiska mottot, "tillsammans är vi starkare". Vi kan bara komma i mål om alla sektorer och grupper är gemensamt samlade kring arbetet med hållbarhet. NIPÅ har definierat hållbarhetsområden som bör belysas och hanteras. Till exempel parlamentarisk hållbarhet, personlig hållbarhet, tvärsektoriell hållbarhet, religi-

ös hållbarhet, ekonomisk hållbarhet, social hållbarhet och infrastrukturell hållbarhet.

I vardagen betraktar vi hållbarhet utifrån ett miljömessigt perspektiv men vi kan alla ha betydande nytta med att hållbarhetsprinciper implementeras i alla vardagliga göromål i alla samhällssektorer. Om inte alla sektorer är med från starten kan det finnas en risk för att vi slösar bort värdefull tid och värdefulla resurser.

Direktör Jacob Mangwana Haagendal
Nordens Institut på Åland (NIPÅ)

5. HUR FÖRVERKLIGAR JAG UTVECKLINGS- OCH HÅLLBARHETSAGENDAN?

5.1 Inledning

Visioner och mål räcker inte långt – de måste leda till handling för att förändra. Runtom på Åland pågår redan en mängd initiativ som ska ta oss i en hållbar riktning. Åland Post, Viking Line och Ålandsbanken har kommit igång med sina hållbarhetsredovisningar, och Ålandsbanken är dessutom först i världen med ett biologiskt nedbrytbart betalkort av majs – Östersjökortet – som låter användarna se hur stora koldioxidutsläpp deras inköp ger upphov till. ÅCA har sedan länge en egen biogasanläggning och utvecklar nu samarbetet kring ekologisk mjölk. I Operation Giftfritt Dagis kartläggs barnens vardagsmiljöer, Plasto lanserar leksaker av plast tillverkad av sockerrör istället för olja, Medis håller kurs i ekologisk odling för att få fram fler leverantörer av ekologiska grönsaker, de närproducerade ekologiska gårdsprodukterna blir fler och landshovsregeringen inleder ett stort utbildningsarbete i strategisk hållbarhet... för att bara nämna några exempel.

Hållbarhetsresan är komplex och vi har alla kommit olika långt. Exempelen i det här kapitlet representerar fyra vitt skilda områden med helt olika verksamheter. Tanken är att motivera och inspirera: Så här kan man arbeta!

Vi delar alla samma utmaning. Vi behöver göra hållbarhetsarbetet till en självklar del av vår vardag och våra verksamheter, så vi alla kan bidra till att nå visionen om ett hållbart Åland. Under resans lopp kan vi kan lära och inspireras av varandra. Nätver-

ket bärkraft.ax, olika certifieringar och kurser och utbildningar kan vara olika sätt att haka på. Ett sätt att se över sin verksamhet är också att använda matrisen som inleder detta kapitlet, ta modell av exemplen och besvara frågorna för egen räkning. Matrisen är upplagd enligt ABCD-metoden: Vart vill vi? Var står vi nu? Och hur ska vi ta oss över hållbarhetsgapet – utifrån just våra förutsättningar?

En ABCD-process handlar kortfattat om att först (A) definiera en verksamhets önskade läge i framtiden (vision och mål). Därefter analyseras nuläget (B) i förhållande till hållbarhetsprinciperna och gapet mellan (A) och (B) identifieras. Därefter brainstormas möjliga kort- och långsiktiga åtgärder och lösningar (C) som kan bidra till att verksamheten går från nuläget (B) till det önskade läget (A). Därefter prioriteras bland de möjliga åtgärderna (C) och en konkret åtgärds-/aktivitetsplan definieras (D).

5.2 Matris

De verksamheter som har bidragit med översiktliga och kortfattade exempel till matrisen har inte genomfört fullständiga ABCD - processer. Exemplet i matrisen och artikeln nedan ska ses som inspiration för hur var och en verksamhet tar steg vidare på sin resa för att implementera utvecklings- och hållbarhetsagendan utifrån sina förutsättningar. Genom att använda samma språk för hållbarhetsarbetet kan vi börja kommunicera över sektorsgränserna och formulera gemensamma utmaningar och möjliga lösningar.

Vision, kärnvärden, mål (som knyter an till vision och mål för Åland) Vart vill vi?	Nuläget Var står vi nu? I förhållande till vår vision? Hur bryter vi mot hållbarhets-principerna (HP 1-4, se s. 2)?	Exempel på lösningar Hur överbrygga hållbarhetsgapet mellan nuläget och visionen/ hållbarhets-principerna?	Prioriteringar Kort- och långsiktiga prioriteringar som tillsammans blir vår färdplan för att nå visionen
Optinova Vi har en Strategisk Guide som visar vår riktning i verksamheten och som även innehåller företagskultur, kompetens och CSR. Den kompletteras under maj med en Hållbarhetspolicy med vision samt ytterligare stödpolicy (t.ex. global jämställdhetspolicy). Vi kommer arbeta fram några Hållbarhets KPI:er som analysverktyg av vår utveckling på området.	Vi är idag rätt duktiga på de sociala/kulturella delarna av Hållbarhetsdefinitionen, men behöver bli bättre på att få in hållbarhetsfrågorna i det normala förbättringsarbetet, mäta utfallet på arbetet samt ställa krav på våra leverantörer.	Få in hållbarhetsarbetet i vårt ständiga förbättringsarbete, d.v.s. få in dessa action på våra vita tavlor med förbättringar. Ta fram KPI:er på lokal och global nivå som en del av den regelbundna avrapporteringen. När vi genomför leverantörsaudits så bör hållbarhetsfrågorna få en större betydelse när besöken genomförs.	Vi ser inga hinder, bara att kötta och Rocka på! Viktigt blir tidsfördelningen d.v.s. att det inte blir ett arbete på sidan om utan en del av den ordinarie verksamheten.
Anderssons Gästhem Vår ambition är att vår verksamhet med logiuthyrning och bageri/caféverksamhet skall vara så skonsam mot miljön som möjligt. Vi värderar miljömedvetenhet, ständig förbättring, ekologiska råvaror och närproducerat. Vi väljer att samarbeta med lokala producenter och leverantörer som strävar mot hållbarhet.	HP 1: Beroende av transporter HP 2: Väldigt lite, för rengöring och underhåll väljer vi miljömärkta produkter HP 3: Väldigt lite. Vår verksamhet är småskalig, vi tar hänsyn till miljö och kultur och vi försöker återanvända material.	Eldrivna fordon, miljövänlig elproduktion, miljövänligt förpackningsmaterial, centralt styrd bättre återanvändning och sophantering	Verksamheten prioriterar grossister som saluför t.ex. hållbart förpackningsmaterial och leverantörer av lokal elproduktion samt kunde effektivisera och förbättra sin avfallshantering om den övergripande avfallshanteringen kom igång i större skala
Emmaus Emmaus Ålands vision är ett hållbart samhälle. Emmaus vill uppnå ett meningsfullt liv, en verklig fred och glädje för varje individ och samhälle. Varje människa och varje samhälle ska kunna leva, få en plats och förverkliga sig i ett ömsesidigt utbyte och i en gemenskap där alla har ett lika värde. Verksamhetsidé: – kämpa mot orättvisor – hjälpa dem som har det värst – återanvända och återvinna – åtgärda orsaker till ojämlikhet – arbeta för integration – skapa meningsfullhet genom gemensamt arbete Värdegrund: respekt, att dela med sig, öppenhet, solidaritet, välkomnande	HP 1: I princip allt, här behövs totalt nytänk, inte bara för enskilda aktörer utan som gemensamt omställningsarbete för hela samhället. HP 2: Nästan inga alls, vi har gått över till att endast köpa miljömärkta varor, men förekommer nog en del målfärg som vi borde hitta ersättning för. HP 3: Inte direkt, men indirekt eftersom vi är en del av konsumtionssamhället. HP 4: Inte medvetna hinder och vi har en uttalad målsättning att alla inom organisationen ska vara lika värda på alla sätt.	Gemensamt strategiskt arbete enl. backcasting/ ABCD-modell.	Gemensamt strategiskt arbete enl. backcasting/ ABCD-modell.

”Jag vill utmana andra företag”

ANDERS WIKLUND, OPTINOVA

5.3 Optinova

– Vår ledstjärna ”mågottfabriken” handlar om både social och miljömässig hållbarhet. Om folk mår bra och får full utväxling på vad de kan tror vi att det också märks i resultatet, säger Anders Wiklund, VD vid Optinova.

Optinova har länge fokuserat på en mjukare företagskultur som ligger nära hållbarhetsprinciperna.

– Men utvecklings- och hållbarhetsagendan skapar en positiv press att jobba mer systematiskt än förut. Vi vill bidra till samhället och vara ett föredöme när det gäller att anamma visionen, säger Anders Wiklund.

Den sociala hållbarheten har hög prioritet i företaget. Optinova har medvetet satsat på ledarskapsutbildningar för tydligt och coachande ledarskap, konkurrenskraftslagens 24 extra arbetstimmar ska användas för att fortbilda personalen under roliga former, och absolut nolltolerans råder mot mobbning på grund av exempelvis etnicitet, kön och sexualitet. Bryter man mot den policyn kommer inga varningar: man får gå direkt.

– Att vi är ”mågottfabriken”, handlar om att det ska kännas bra att ha med oss att göra, vare sig man är anställd eller kund, säger Anders Wiklund

Optinova tillverkar avancerad slang för medicinskt och industriellt bruk för en global marknad och har drygt 400 anställda världen över: fem fabriker varav två på Åland, två i USA och en i Thailand, och tio försäljningskontor runtom i världen.

– Vi får allt oftare frågor om vårt hållbarhetsarbete från kunder och partners. Det är en ren affärsfördel att ligga i framkant, och vi kommer också att öka kontrollen av våra egna leverantörer framöver.

I utvecklings- och hållbarhetsagendan är det mål 7 som ligger närmast Optinovas verksamhet: ”Hållbara och medvetna produktions- och konsumtionsmönster”.

– För oss gäller det att bryta ner det målet och förvandla det till extremt konkreta åtgärder som ger maximal effekt för just oss, säger Anders Wiklund.

– Vi har inte så mycket utsläpp från själva produktionen. Däremot har vi en massa transporter med råmaterial, varor och personal som kör till

jobbet varje dag. I vår kommande hållbarhetspolicy finns flera punkter om hur hållbarhetsaspekterna ska vägas in vid resor och val av transporter.

Optinovas hållbarhetspolicy ska klubbas i maj.

– Hittills har vi mest försökt ta vara på idéer som dykt upp vartefter hos intresserad personal. Målsättningen nu är att få in hållbarheten i vårt generella ständiga-förbättringar-arbete. En policy ökar tydligheten och gör det lättare att kommunicera, så att hållbarhetsperspektivet blir en integrerad del av verksamheten.

Vad önskar sig ett företag som Optinova av samhället för att kunna bidra till visionen om ett hållbart Åland?

– Förutsättningarna är goda. Bärkraft.ax är bra: en kombination av lagom press, yttre förväntningar och coachning. Visionen och de strategiska utvecklingsmålen ger en tydlighet från ledarhåll om vad man förväntar sig att ska hända, säger Anders Wiklund.

– Men jag ser en risk med att säga att Åland ska vara hållbart först 2051. Då kan man fortfarande luta sig tillbaka och skjuter upp saker. Det är nu det behöver hända saker, och ju fortare vi jobbar desto bättre. Förutom att vi gör det här av affärsor-saker är det ju något vi gör för våra barn och våra barnbarn. Åland har optimal storlek för att ställa om till ett hållbart samhälle, och vi har egentligen ingenting att skylla på. Det vore spännande om Åland tar en aktivare roll och kan vara ett föredöme för världen.

Anders Wiklund tror mycket på det goda ledarskapets betydelse.

– På Optinova finns ett genuint hållbarhetsintresse hos både ledning och ägare. Senaste året har vi varit involverade i bärkraft.ax, gått kurser och försökt lära oss så mycket som möjligt. Nu är vi på väg mot aktiva beslut. Vi är långt ifrån framme, och vi är verkligen inte världsledande i hållbarhet. Men vi är på väg, och jag utmanar gärna andra företag! Låt mig säga så här: Om tre år är Optinova det ledande bolaget på Åland när det gäller hållbarhet som en integrerad del av företagskulturen! Vem antar utmaningen?

”Vi säger till våra gäster att ’så här gör man hos oss’”

ANNETTE & HASSE ANDERSSON,
ANDERSSONS GÄSTHEM

5.4 Anderssons Gästhem

– Jag tror många blir lite rädda för själva certifieringsprocessen. När man väl är igång är det inte svårt, säger Annette Andersson som driver Green Key-certifierade Anderssons Gästhem och bageri med sin man.

Annette Andersson var sugen på gästhemssverksamhet redan tidigt efter att hon och maken Hasse köpte gården i Eckerö 1984. Hasse var tveksam, men till slut gav han med sig – på villkor att allt skulle vara så miljövänligt som möjligt.

– Min grundtanke är att vi inte ska ödsla med resurser på andras bekostnad. Det har varit min roll att utforma saker och ting på ett tekniskt försvarbart sätt med allt från värmehushållning till återvinningsmodeller, säger han.

Anderssons gästhem öppnade i liten skala sommaren 2000. Idag är Hasse pensionär och Annette driver gästhemmet och bageriet som heltidssyssla. Nytt inför sommaren 2017 är fem små stockstugor som paret ritat och byggt, och att inte bara gästhemmet utan även gårdens bageri nu är Green Key-certifierat.

Green Key är en internationell miljöcertifiering för turism- och besöksnäringen, som utfärdats på Åland sedan 2014.

– Vi har byggt upp gården väldigt försiktigt enligt våra egna värderingar. När Green Key kom passade det in på det vi redan gjorde. Det är ett lagom strikt sätt att arbeta där man kontinuerligt utvecklar sina miljömål och utvärderar det man gör, men på ett ganska mjukt sätt, utan pekpinnar, säger Annette.

– Värmeåtervinning hade vi sen tidigare, och de rum vi renoverade inför starten år 2000 med hållbara material är fortfarande fräscha. Nu har vi strypning på vattenkranarna, har bytt till LED-lampor där det är möjligt, använder miljövänliga tvålar och rengöringsmedel och källsorterar.

Paret Anderssons eget boningshus ligger på samma gård som gästhemmet, och gästerna upptäcker snart att de förväntas ta seden dit de kommer.

– Många tycker nog att vi är lite respektgivande när de kommer och vi säger att ’på vår gård gör vi så här’. Men många blir också intresserade, säger Hasse.

Här går det heller inte att övernatta utan att frukosten ingår.

– Det blir effektivare och miljövänligare med mindre matrester, avfall och disk än om alla ska råda med sitt. Men det är också en kulturupplevelse och en trivselsfråga. Och vi kan servera en närproducerad och ekologisk frukost, säger Annette.

Att driva en liten familjeänläggning har både fördelar och nackdelar när det gäller hållbarhetsarbetet. Å ena sidan är det lätt att pröva sig fram. Å andra sidan ska tiden räcka till mycket, och man är beroende av samhället runtomkring.

Hur fungerar sophantering till exempel, både för bofasta och turister? Det borde vara möjligt att skapa bättre system för återvinning, anser Hasse, så att fullt användbara material inte hamnar på soptippen utan kan komma till användning någon annanstans. Och hur kan man minska ner på mängden förpackningar och slippa all plast?

– Det vore bra med mer enhetliga och sektorsövergripande lösningar, så man inte bara är beroende av hur det fungerar i den kommun där man bor. Hela samhället behöver jobba mer systematiskt med de här frågorna.

– Tvätten är också en viktig del av turistnäringen. Som en miljöcertifierad anläggning är man angelägen att ta linne från ett tvätteri med en bra miljöpolicy. Att få miljöpolycyn till pappers har visat sig vara svårt från de två aktörer som är verksamma inom branschen på Åland idag, säger Annette.

– Dessutom är utbudet av ekologiska varor fortfarande begränsat även om det har ökat otroligt på senare år. Och det går mycket tid och energi till att ta reda på allt. Det skulle vara mer effektivt om grossisterna drev på. Och om det fanns något slags stödperson att fråga för mindre företag som vill jobba hållbart.

Nu väntar första säsongen med Green Key-märkning för gårdens eget bageri. Annette Andersson söker produkter och bygger sortiment: de rätta bakverken, drycker för alla smaker. Helst vill hon uppmuntra folk att fylla sina flaskor med gott åländskt vatten också, istället för att köpa långväga vatten på plastflaska.

– Man blir ju aldrig färdig. Men jag är ändå stolt över att det går att få tag på så mycket närproducerat. Ekologiska åländska mjöl, lokala grönsaker, och ÅCA som håller bästa kvalitet och har numera ekologisk mjölk. Och så gäller det att nå ut till kunden, och berätta vad certifieringen innebär och varför vi har den. Det finns en stolthet i att säga att ’så här gör vi hos oss. Så här gör vi på Åland’.

”Blanda mera – både människor och idéer”

ROBERT JANSSON, EMMAUS

5.5 Emmaus

– Det konkreta vi gör är ju redan hållbarhetsarbete: återanvändning, återvinning och social hållbarhet. Nu vill vi ta ett samlat grepp på vad vi gör och varför, säger Robert Jansson, verksamhetsledare vid Emmaus Åland.

”Man kan återvinna allt, både människor och kläder”. Emmaus reklamlåt sticker ut, och somliga har rynkat på näsan: Respektlöst! Så kan man väl inte uttrycka sig om människor! Men kanske kan man kosta på sig att skoja lite när hela verksamheten fullkomligen sjuder av respekt. För just människor.

En vanlig dag kan det vara 30-40 personer i arbete på Emmaus. I butikerna i stan och i Godby, på Bygg-returen, på Möbel-returen eller i Returcafeet. Fastanställda blandas med projektdeltagare, människor i arbetsträning, praktikanter, samhällstjänstgörare och frivilligarbetare.

– Vi har valt att vara mitt i samhället och bygga relationer, säger Robert Jansson.

Mycket av verksamheten låter sig lätt kopplas till strategiskt mål 7: Hållbar konsumtion. Men Robert Jansson identifierar sig ändå allra mest med de mål som handlar om välmående människor.

– Vi ska se på våra CO₂-utsläpp och så, det är jätteviktigt, till exempel när vi upphandlar transporter. Men det är den sociala hållbarheten som är vår grej. Här vill vi jobba mer systematiskt utifrån hållbarhetsprinciperna, och vara ett föredöme i samhället.

Dessutom: Även återanvändning och återvinning bygger till syvende och sist på överkonsumtion, påpekar Robert Jansson.

– Därför försöker vi medvetet hitta fler ben att stå på, som tjänster och caféverksamhet där vi använder sådant som annars är svinn. Tanken är att vi ska öppna en servering på Strandgatan, och i anslutning till den också odla egna grönsaker. Både för att få tillgång till råvaror och för att visa att det är fullt möjligt att odla sin mat fast man bor mitt i stan.

Robert Jansson möter många sorters människor, och han betonar att de allra flesta vill jobba och bidra med något meningsfullt.

– Det ligger stolthet och identitet i det du gör. Emmaus försöker skapa ett sammanhang där människor får komma till sin rätt och göra det de är

bra på. Det är speciellt viktigt när det gäller utsatta människor som tidigare upplevt att alla bara fokuserat på deras problem, säger han.

– Det gäller också att hitta flexibla arbetsmöjligheter och anpassa arbetstiderna så att alla passar in. För en del människor är arbetsplatsen det enda sociala nätverket och den fasta basen i tillvaron. För den som är ensam eller har ett missbruk kan lediga helger eller fyra veckors semester vara en mardröm.

Sen får det gärna vara lite roligt också:

– Vi tror på att bryta det vardagliga och ha skoj och testa galna grejer även om man jobbar med svåra frågor.

Robert Jansson ser Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda som en möjlighet att jobba mer systematiskt.

– Vi behöver en gedigen målformulering som kopplar ihop allt vi gör och sätter det i ett sammanhang. Var står vi idag, och vart vill vi komma? Vi vill gärna inspirera andra små aktörer på Åland och visa att man som organisation kan göra ganska mycket, även om man inte maktar med ISO-certifieringar och grejer. Till hösten planerar vi också att anställa en person som jobbar med hållbarhetsfrågor.

Kanske har Emmaus ovanligt lätt att hitta konkreta arbetsuppgifter för alla. Men själva grundtanket kan appliceras på de flesta verksamheter i någon form, tror Robert Jansson:

– Öppna upp! Ta emot praktikanter och stödanställda. Se till att det blir en blandad grupp språk- och åldersmässigt. Gör saker tillsammans bortom hierarkierna, brainstorma och ta vara på folks idéer. Våga testa, våga misslyckas, våga lägga ner!

”Utmaningen är att bryta ner målsättningarna till något konkret”

YVONNE ÖSTERLUND,
INFRASTRUKTURAVDELNINGEN

5.6 Infrastrukturavdelningen

– Vi behöver stötta och påverka utvecklingen inom hållbarhet när det gäller byggande, energi och transporter, säger Yvonne Österlund, avdelningschef vid Infrastrukturavdelningen på Landskapsregeringen.

När Utvecklings- och hållbarhetsagenda för Åland var färdig 2016 fick landskapsregeringens avdelningschefer i uppdrag att implementera agendan i sin verksamhet.

– Det är inte helt enkelt, säger Yvonne Österlund på Infrastrukturavdelningen.

– Dels är de strategiska utvecklingsmålen ganska vaga, och de indikatorer vi ska arbeta med finns inte än. Dels tror vi inte på alla skrivningar i agendan. Fossilfri skärgårdstrafik 2030 är till exempel inte realistiskt med den takt vi kan byta ut våra fartyg.

Som inledning på infrastrukturavdelningens egen process bjöd Yvonne Österlund in en svensk föreläsare som satte hållbarhetsfrågorna i ett globalt perspektiv och delade med sig av sina erfarenheter av hållbarhetsarbete i anläggnings- och byggnadsbranschen.

I mars 2017 hölls en första workshop enligt ABCD-metoden (se kap 6, Hållbar dricksvattenförsörjning).

– Eftersom vi både är en ganska praktisk avdelning och hade svårt att ta till oss delar av de strategiska målen bestämde vi oss för att gå direkt på nulägesanalysen, säger Yvonne Österlund.

– Man kan tänka att våra verksamhetsområden bygg, energi, transporter och kommunaltrafik handlar om material. Men egentligen handlar förvaltning alltid mycket om mjuka värden. Trafiksektorn påverkar människors möjlighet till rörelse, och tillstånd och tillsyn handlar om samhällsförändring; om att ge verksamhetsutövare råd och stöd att följa lagstiftningen. Och ekonomiska stöd är ett sätt att påverka någons val. Allt detta rör den mänskliga aspekten.

– Efter nulägesanalysen ville vi konkretisera agendan genom att ta fram målsättningar inom våra egna sakområden. Och genom att diskutera nuläget diskuterar vi ju redan åtgärder. Nästa steg blir att sammanställa och prioritera idéerna och koppla dem till vår verksamhetsplanering. Vad kan läggas in

redan i år, och vad kan vara med i budgetförslaget inför nästa år?

Infrastrukturavdelningens roll som tjänsteutförare – dvs att själv hantera material och maskiner – utgör inte mer än 10 procent av avdelningens budget på 30 miljoner.

– Å andra sidan påverkar vi indirekt mycket som händer inom de här sektorerna på Åland. Och vi är exploatörer när vi handlar upp entreprenader. Vi projekterar vägar, broar och hamnar, och vi går ibland in i orörd mark för större säkerhet, bättre ekonomi eller för att göra systemen smidigare för befolkningen. Det är alltid en avvägning mellan olika aspekter. Vi ser över våra materialflöden och vilka fordon som används, men också kvalitetsaspekter som arbetarskydd, säkerhet och handikapptillgänglighet.

Via förvaltningen kommuniceras omställningens förändringar ut i samhället på olika sätt. Ekonomiska stöd för kollektivtrafik eller solpaneler fungerar som morot till förändring, medan regelutveckling är billigare men kan uppfattas som piska. Tillsynsamtal, samrådsgrupper, utredningar, utbildning och mediekontakter är viktiga sätt att informera och påverka.

– När vi upphandlar har vi möjlighet att både ställa krav och undervisa: 'nu begär vi det här, men om fem år kommer vi att begära det här istället, så ni vet riktningen'.

Omställningsarbetet går inte direkt på räls. Men så måste det få vara, tycker Yvonne Österlund:

– Det är första gången vi gör det här, och allt måste inte vara rätt och perfekt. Nästa år är hållbarhetsaspekten mer integrerad i verksamheten. Men den här gången är processen ett sätt att lära, säger hon.

– Än så länge är största vinsten att det blir en kunskapsspridning inom teamen. Diskussionerna leder till en större samstämmighet, en mer likartad syn på nuet och åtgärderna och ett engagemang att dra åt samma håll. Det behövs också tid och resurser att arbeta med de här frågorna och göra dem till sina. Vi behöver inspiration och goda exempel: vad händer i omvärlden som verkar lovande och som går att applicera på ett litet samhälle som vårt? Men viktigast är politiskt gehör i form av konkreta målsättningar, resurser och beredskap att ta beslut.

6. NÄTVERKET BÄRKRAFT.AX IDAG

Förverkligandet av visionen "Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar" samt de sju strategiska utvecklingsmålen möjliggörs med gemensam handlingskraft. Med en kombination av engagemang och medvetna handlingar hos aktörer i samhällets alla sektorer, kommer vi steg för steg förverkliga visionen och uppnå utvecklingsmålen. Nätverket bärkraft.ax är navet för samordningen av arbetet med att förverkliga utvecklings- och hållbarhetsagendan.

Nätverket bildades i början av 2016 på initiativ av aktörer från offentlig sektor, näringslivet, föreningslivet samt bildningssektorn. Bärkraft.ax är öppet för deltagande av aktörer i alla samhällssektorer och alla människor som aktivt vill bidra till ett bärkraftigt och hållbart Åland. Samverkansformerna i och kring bärkraft.ax är transparenta och i ständig utveckling. Det är deltagarna, såväl individer som medaktörer, som löpande ger och omformar nätverkets innehåll. I det följande beskrivs nätverkets huvudsakliga nuläge gällande innehåll och grupper våren 2017.

Forum för samhällsutveckling är nätverkets årligen återkommande mötesplats. Forumet är öppet för deltagande av alla som bor och verkar på Åland. Vid forumet uppmärksammas goda exempel, från alla samhällssektorer, i arbetet med att förverkliga agendan. Den årliga statusrapporten, se nedan, överlämnas till forumets deltagare. Forum för samhällsutveckling III arrangerades 19 maj 2017 i Ålands lyceum.

En årlig statusrapport, detta är den första, ska årligen arbetas fram inom ramen för nätverket bärkraft.ax och behandlas av utvecklings- och hållbarhetsrådet. Förverkligandet av utvecklings- och hållbarhetsagendan kräver systematisk uppföljning och rappor-

tering. Den årliga statusrapporten är en central del av den systematiska uppföljningen och rapporteringen. Statusrapporten förväntas identifiera framsteg, utmaningar och kritiska framgångsfaktorer i syfte att utgöra beslutsstöd för alla samhällssektorer. Statusrapporten ska bland annat mäta de strategiska utvecklingsmålen indikatorer. Landskapsregeringen ansvarar för att statusrapporten arbetas fram inom ramen för nätverket.

Hemsidan www.barkraft.ax samt Facebook-sidan är i nuläget de digitala platserna för information och dialog om och kring nätverket. Landskapsregeringen ansvarar för upprätthållandet av dessa digitala forum.

Medaktörerna utgör på många sätt navet i bärkraft.ax. Medaktörerna samordnar löpande planering av och åtgärder för agendans förverkligande. Medaktörerna träffas var 5-7:e vecka för samordningsmöte. Det är enkelt att ansluta sig som medaktör. Det räcker med att organisationen beslutar (styrelse eller motsvarande) om att man vill vara medaktör och samtidigt ställer sig bakom utvecklings- och hållbarhetsagendan. Därefter publiceras organisationen som medaktör på www.barkraft.ax. Det innebär även att organisationen blir inbjuden till medaktörernas samordningsmöten. I nuläget är följande organisationer medaktörer:

Ams	Visit Åland
Emmaus	Ålands fredsinstitut
Folkhälsan	Åland Gymnasium
Företagarna på Åland	Ålands handikappförb.
Företagsam skärgård	Ålands Idrott
Högskolan på Åland	Ålands kommunförb.
Landskapsregeringen	Ålands marthadistrikt
Leader Åland	Ålands Natur & Miljö
Mariehamns stad	Ålands Näringsliv
Mise	Ålands Producentförb.
NIPÅ	Ålands Vatten
Rädda Barnen	ÅSUB
Röda Korset	Östersjöfonden

Utvecklings- och hållbarhetsrådet är en del av nätverket. Rådet består av ledande personer från olika sektorer, och ansvarar för nätverkets vitalitet och långsiktiga existens. Ledamöterna utses av landshapsregeringen och rådet sammanträder vid två ordinarie möten per år. Ledamöterna sitter i perioder om två kalenderår och rådet ska bestå av minst åtta och maximalt fjorton personer. Lantrådet är en av ledamöterna och axlar också rollen som rådets ordförande. Rådet ska regelbundet följa upp det åländska samhällets arbete med utvecklings- och hållbarhetsagendan.

Evenemang, allt ifrån seminarier till festivaler kan anordnas inom ramen för bärkraft.ax av medaktörerna. Exempel på sådana evenemang är "Kulturens roll i hållbarhetsarbetet" (oktober 2016), "Åland för alla" (vikten av god tillgänglighet för alla, januari 2017) och "Kalaset" (maj 2017).

En lotsfunktion är i vardande för eventuell uppstart under 2017. Den eventuella lotsfunktionens syfte är att stöda kommuner, företag, föreningar och privatpersoner i deras respektive strävan med att göra agendan till sin.

En grupp för de 15-20 största företagen på Åland är under bildande med uppstart under tredje kvartalet 2017. Förhoppningen är att företagen är villiga att använda sin kreativitet och innovationskraft till att skapa lönsamma affärer som samtidigt bidrar till utvecklings- och hållbarhetsagendans genomförande. De största åländska företagens omfattande och vitt skilda kunskapsområden utgör en resurs och möjlighet som många regioner med Ålands storlek bara kan drömma om.

7. SEKTORSÖVERGRIPANDE INITIATIV FÖR FÖRVERKLIGANDET

7.1 Inledning

Utmaningen för omställning av ett helt samhälle är att hantera komplexiteten i sektorsövergripande helheter utan att förlora sig i avgränsningar som skymmer sikten: detaljer där man är oense eller lösningar som fungerar i en sektor men leder till nya problem i en annan. I det åländska hållbarhetsarbetet har man gått in för att använda en struktur som ska underlätta arbete över sektorsgränserna, en ABCD-modell (se sid 2). På så sätt kan sjukvård, jordbruk, fiske, utbildning, kultur, industri, infrastruktur o.s.v. dra åt samma håll trots olika förutsättningar. Det här strukturella arbetet har potential att utvecklas ytterligare vilket skulle ge ännu större synergieffekter för samhället.

I det följande redogörs för ett urval av sektorsövergripande initiativ för utvecklings- och hållbarhetsagendans förverkligande som inletts eller är under uppstart.

I tre sektorer som inte omnämns nedan, hälso- och sjukvårds-, bygg- respektive transportsektorerna, finns förhoppningar om att ett systematiskt hållbarhetsarbete kommer igång.

7.2 Fysisk strukturutveckling

Hur vi använder vår mark och hur vi rör oss är centralt för ett allt mer hållbart samhälle och för en regions utveckling. De fysiska strukturer som vi idag bygger kommer att finnas kvar under lång tid framöver, och påverkar den åländska samhällsutvecklingen. Det är därför relevant att vara medveten om olika möjligheter, val och konsekvenser gällande tillväxt, hållbar utveckling, markhushållning, livskvalitet och klimatpåverkan samt dess kopplingar till fysiska strukturer.

Genom att samla, bearbeta och analysera geografisk information om markanvändning, skyddsområden

och arbetsplatser och koppla det till tillväxt och hållbarhet kan vi synliggöra utvecklingsbehov. Alla sju strategiska utvecklingsmål har relevans för fysisk planering och strukturer i någon grad. Framförallt finns en relevans i de mål vars orsak och verkan har en tydlig geografisk anknytning, till mark- och vattenanvändning eller nyttjande av naturresurser.

Som ett led i Ålands landskapsregerings utvecklings- och hållbarhetsarbete driver landskapsregeringen ett projekt för att ta fram underlag för en fysisk utvecklingsplan för Åland.

7.3 Social hållbarhet

Social hållbarhet – några sektorsövergripande initiativ

”Alla kan blomstra i ett bärkraftigt samhälle på fredens öar”. Visionen för Åland sätter människan i fokus: blomstrande människor som är delaktiga i samhället. Eftersom människors liv rör sig fritt mellan olika sektorer behöver det hållbara samhället också söka olika sätt att möta sina invånares behov på ett sektorsövergripande sätt. Nedan beskrivs några pågående initiativ inom social hållbarhet.

Ett tillgängligt Åland

Landskapsregeringens arbete med funktionshinderspolitiken baseras på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som antogs av FN:s generalförsamling 2006. Syftet med konventionen är att undanröja de hinder som finns för att personer med funktionsnedsättning ska kunna ta del av sina mänskliga rättigheter. Implementeringen av konventionen blir på så sätt ett långsiktigt arbete för ökad social hållbarhet inom många olika sektorer.

Arbetet för ett tillgängligt Åland bedrivs sektorsövergripande och i nära samarbete med tredje sektorn. För arbetet med implementeringen, upp-

följningen och rapporteringen kring FN-konventionen på Åland finns ett funktionshindersråd. Rådet består av representanter för handikapporganisationer, Ålands landskapsregering, Ålands hälso- och sjukvård, Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet, Ålands kommunförbund och Mariehamns stad på en mandattid om två år.

”Ett tillgängligt Åland” är landskapsregeringens åtgärdsprogram för funktionshinderspolitiken 2013-2016, och fokus har legat på ökad tillgänglighet. Åtgärdsprogrammet har spänt över olika sektorer och politikområden. Bland annat har man i samarbete med turismsektorn gjort en systematisk tillgänglighetsinventering av landskapets byggnader och miljöer dit allmänheten har tillträde, i syfte att öka tillgängligheten inom turismen. Ett nätverk med bas i kultur-, idrott- och utbildningsverksamhet har också tagit fram ett utbildningspaket för ledare i verksamheter riktade till ungdomar, i syfte att öka kunskapen om funktionsnedsättningar.

Programmet ”Ett tillgängligt Åland” revideras under 2017. Fokus ligger på bemötande, tillgänglighet och arbetsmarknad för personer med funktionsnedsättning.

Arbetet med att implementera FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning bidrar till att uppnå strategiskt utvecklingsmål nummer 1, ”Välmående människor vars inneboende resurser växer”, samt utvecklingsmål 2, ”Alla känner tillit och har verkliga möjligheter att vara delaktiga i samhället”.

Revidering av grundskolelag och samarbete kring barns behov och rättigheter

En revidering av den åländska grundskolelagen pågår under 2017, och det sektorsövergripande perspektivet har funnits med sedan planeringsstadiet. Engagerade är landskapsregeringens egna tjänstemän från tre olika avdelningar samt fem sakkun-

niggrupper som under våren har arbetat fram en rad förslag till förändringar i lagen. Medlemmarna i sakkunniggrupperna kommer från olika sektorer i samhället, tjänstemän från landskapsregeringen och tjänstemän från grundskolan. Förslagen ska sedan förankras politiskt innan lagberedningsfasen tar vid.

Seminarier har arrangerats med möjlighet till djupdykning i olika aktuella frågeställningar. Ett av seminarierna fokuserade särskilt på utvecklings- och hållbarhetsagendan för Åland. Här diskuterades bland annat samhällets ansvar att ta eleverns mående på allvar vad gäller psykisk och fysisk ohälsa, mobbing, övergrepp och stress. Utvärderingar visar att skolans roll behöver tydliggöras, eftersom skolan är den arena där barnen vistas mest. En hållbar grundskolelag behöver spegla den vardag våra barn lever i, samtidigt som den skall ha en hållbarhet som ger eleverna trygghet även i framtiden. Ett sektorsövergripande synsätt ger möjlighet till nya lösningar där samarbete mellan skola, socialarbetare, elevhållsovården, fritidsledare, föräldrar och tredje sektorn stärker skolan i målsättningen att skapa välmående människor vars inneboende resurser växer – även i form av trygga elever.

För att tydliggöra möjligheterna till sektorsövergripande arbetssätt med elevens utveckling och välmående i fokus finns det så kallade 3-stegs stödet, eller ”Stöd för lärande och skolgång” som det heter i läroplanen. Syftet med stödet, som implementerats i grundskolans läroplan på Åland under läsåret 2016-2017, är att tydliggöra rollfördelningen och stärka dokumentationen, men framför allt att eleven ska få rätt stöd vid rätt tidpunkt och från den sektor som erbjuder den hjälp som behövs vid det specifika tillfället.

Nordiskt 0-24 projekt: Tvärsektoriellt samarbete för utsatta barn och unga - Åland.

Skolavhopp från gymnasieskolan, arbetslöshet och

utanförskap är betydande välfärdspolitiska utmaningar, både i ett nordiskt och i ett europeiskt perspektiv. Bättre samarbete mellan tjänster inom den sociala sektorn bidrar till att fånga upp och bistå utsatta individer tidigare. På sikt bidrar det också till att man utnyttjar resurserna i befolkningen bättre, vilket är en förutsättning för bärkraft i de nordiska välfärdsmodellerna i framtiden. Det är relevant också på Åland, och nödvändigt för att förverkliga målen om välmående människor vars inneboende resurser, där alla har möjligheter att vara delaktiga i samhället.

Landskapsregeringens utbildningsbyrå inleder under 2017 ett samarbete för att hitta modeller för att arbeta tvärsektoriellt för utsatta barn och unga. Projektet ska bidra till erfarenhetsutbyte och kunskap om hur olika förvaltningsnivåer och sektorer gör sina insatser. Hur kan vi utveckla samarbete och relevant tjänsteutbud till utsatta åländska barn och unga? Projektet kan ses som ett led i ett långsiktigt mål att motverka skolavhopp, utanförskap och fattigdom. Projektet 0-24 är ett nordiskt initiativ med deltagare från de nordiska länderna och självstyrda områdena och beräknas pågå fram till januari 2020.

7.4 Energi- och klimat, livsmedel, skogsbruk och turism

7.4.1 Energi och klimat

Utvecklings- och hållbarhetsagendans mål 6 för 2030 slår fast att Åland ska ha en "Markant högre andel energi från förnyelsebara källor och ökad energieffektivitet". Idag är ca 32 procent av den totala energian-

vändningen så gott som lokalproducerad. Enligt den nyframtagna energi- och klimatstrategin för Åland, som vid rapportens framtagande är ute på remiss, är det föreslagna målet *50-60 procent förnyelsebar energianvändning år 2030*. Årtalet för när Åland föreslås vara helt kolneutralt är 2051. Sverige siktar på att vara helt kolneutralt 2045 och år 2050 har Finland som mål att ha 80-95 procent lägre växthusgasutsläpp (jfr. med 1990).

Prioriterade områden för Åland är enligt förslaget till energi- och klimatstrategi trafiksektorn och att öka andelen lokalt producerad förnyelsebar el samt informationsspridning för att öka medvetenheten för att uppnå en beteendeförändring hos allmänheten.

Trafiksektorn står för sammanlagt 60 procent av koldioxidutsläppen (import av konsumtionsvaror är inte inräknad), uppdelat på trafik 22 procent, skärgårdstrafik 8 procent, övrig sjöfart 29 procent och flyg 1 procent. Antalet fordon på Åland har ökat kraftigt. Idag finns över 40 000 fordon, vilket är mera än ett fordon per invånare. Sedan 2011 har förbrukningen av fossila fordonsbränslen dock hållit sig på en stabil nivå eller till och med minskat trots att antalet fordon ökat med ungefär tio procent.

Utvecklingen inom transportsektorn kommer att vara avgörande för om vi ska lyckas nå energimålet, och vi ligger långt efter omkringliggande regioner när det gäller en omställning av trafiksystemet. I förslaget till energi- och klimatstrategi föreslås att som första steg etablera distributionssystem för nya drivmedel, t.ex. laddstolpar, tankmöjligheter för bio-bränslen och eventuellt en lokal biogasanläggning för att öka möjligheterna att byta till fordon med nya drivmedel. Läget är gynnsamt, eftersom den

SWOT-analys för trafiken på Åland

STYRKOR Korta sträckor. Rederier vill hålla en hög miljöprofil och minska driftskostnader. Intresse för framförallt el som drivmedel bland yrkeschaufförer.	SVAGHETER Fordonstätt. Fossila bränslen utgör största delen av drivmedlen. Utspritt samhälle vilket gör att kollektivtrafiken inte fungerar. Folk vill inte åka kollektivt. Stora utsläpp från sjöfarten. Bristfällig tillgång på alternativa bränslen.
MÖJLIGHETER Stora utsläppsminskningar kan åstadkommas genom förändringar i trafiken. Korta sträckor gör det möjligt för elbilar och cykling. Alternativa bränslen för trafiken (el, väte, biogas, naturgas). Autonoma fordon, transportpooler, flexibla ruttor m.m. kan utveckla kollektivtrafiken. Eldrivna fritidsbåtar kan minska utsläppen.	HOT En långsam omställningsprocess.

Källa: Ålands landskapsregering, Energi- och klimatstrategi (2017).

åländska fordonsparken är relativt gammal.

Lokalproducerad förnyelsebar el är det andra prioriterade området i strategin. Den åländska elförsörjningen består till största delen av elimport, främst från Sverige. I nuläget producerar vindkraften ca 20 procent av den årliga elförbrukningen på Åland. För att nå målet om en markant högre andel energi från förnyelsebara energikällor är målet *en kontinuerlig ökning av decentraliseringen och egenproduktionen av el vid sidan av regionalförsörjning*. Det föreslagna målet är alltså att 50-60 procent av den el vi använder ska produceras med lokala och förnyelsebara energikällor.

Från uppvärmningssektorn noteras att olika stödssystem för konvertering till värmepumpar och installationer av bibränslepannor och -kaminer har gett tydlig effekt, och utvecklingen går åt rätt håll. Idag är solfångare som producerar varmvatten och solpaneler som producerar el kvar i landskapsregeringens stödssystem. Kanske fler uppvärmningsalternativ kan få stöd i de åtgärder som strategin leder till. Dessutom arbetar EU offensivt med energieffektiviseringar och har som målsättning att alla nya offentliga byggnader ska vara nära nollenergihus 2019 och övriga 2021.

Informationsspridningen kan ökas genom etablering av ett "Energikontor" av samma typ som i våra närområden. Informationen ska vara oberoende och rikta sig till privatpersoner, företag och offentlig sektor. Större medvetenheten om energifrågor är ett sätt att bidra till både ökad andel förnyelsebar energi och ökad energieffektivitet.

Ett inspel i förslaget till energi- och klimatstrategi är att Åland, genom att synas på de större arenorna, kunde locka kapital och teknik. En långsiktig energi- och klimatpolitik är ett sätt att locka investerare i energi- och klimatåtgärder, eftersom det också blir en säkerhet för investerarna.

För energieffektivisering är det viktigaste målet att minska utsläppen av växthusgaser på ett kostnadseffektivt sätt. Här krävs framför allt mer kunskap om energieffektivisering och energibesparing. Här föreslås ett energikontor som erbjuder oberoende kontinuerlig energirådgivning till småföretagare, såväl företag som hushåll, för att öka energimedvetenheten hos den åländska befolkningen.

För att förbättra energieffektiviteten inom jordbruket har landskapsregeringen erbjudit rådgivning för jordbrukare. Landskapsregeringens jordbruksbyrå

har erbjudit hjälp att göra energiplaner och utbildning i eco-driving för traktorer men intresset har varit svagt.

7.4.2 Livsmedel

Hur vi väljer att konsumera och producera vår mat är avgörande för ett hållbart samhälle. Matproduktionen, jord- och vattenbruket, bär nyckeln till flera av våra mest akuta utmaningar: klimatförändringar, brutna näringskretslopp och förlusten av biologisk mångfald.

I beskrivningen av det sjunde strategiska utvecklingsmålet, hållbara och medvetna konsumtions- och produktionsmönster, framgår att maten som konsumeras och produceras på Åland år 2030 är både god och hälsosam. Det närproducerade är såväl uppskattat som eftertraktat. Utbudet av ekologiska åländska produkter har ökat markant och primärproducenterna erhåller skälig ersättning för produkterna.

I nyligen framtagna Ålands hållbara livsmedelsstrategi är visionen att "Östersjöns gastronomiska ö är både klimatsmart och framtidsanpassad" - inom ramarna för de fyra hållbarhetsprinciperna. Ålands Producentförbund är strategins huvudman och har tagit fram strategin i samarbete med en mängd andra aktörer, bland andra livsmedelsförädlarna. Förverkligandet av strategin bidrar till att uppnå de strategiska utvecklingsmålen 3, 4, 5, 6 och 7.

Spjutspetsarna som tagits fram i den hållbara livsmedelsstrategin är:

1. Industriell symbios kring cirkulation av näringsämnen
2. Cirkulär blå ekonomi
3. Förbättrande av jordhälsa
4. Biodiversitet, levande landskap och betande djur
5. Gastronomisk ö värd att besöka

Implementeringen av den hållbara livsmedelsstrategin, som finns tillgänglig på www.barkraft.ax/processer, inleds i juni 2017. Avsikten är att implementeringen följs upp i utvecklings- och hållbarhetsagendans årliga statusrapport.

7.4.3 Skogsbruk

Även inom skogsbrukssektorn har man arbetat för att ta fram ett sektorsövergripande skogsprogram som väntas bli antaget hösten 2017. Programmet innehåller målsättningar som även är relevanta för energi- och klimatarbetet:

- Avverkningsmängden ökar och uppgår till den långsiktigt hållbara nivån.
- Skogsvården bedrivs med sikte på att uppnå en högkvalitativ och mångsidig virkesproduktion.
- Användningen av biomassa och tjänster från skogen ökar markant.
- En markant ökning av trä som byggnadsmaterial.
- Energiframställningen från närproducerad biomassa från skogen ökar markant.
- En hållbar användning och gynnsam utveckling av skogens ekosystem.
- Den åländska skogen har beredskap att möta ett förändrat klimat.

Skogsbruket kommer, liksom jordbruket, att påverkas i stor grad av de klimatförändringar som är att vänta; mera skyfall, torka, stormar, insektsangrepp och osäkrare väder. För att minska effekterna av klimatförändringen behöver skogsbruket anpassa sig till förändringarna i god tid.

Skogen och skogsbruket kan bidra till att begränsa klimatförändringarna på flera sätt genom att binda CO₂ i biomassa och jord, genom att lagra kol i långlivade produkter och genom att ersätta fossila bränslen och växthusgasintensiva produkter som plast, betong och stål. Reduktionen av växthusgaser är som störst när trävaran primärt används till produkter med lång livslängd, t.ex. byggnation, medan biomassan för energiframställning tas från biprodukter, avfall och från produkter i slutet av sin livscykel. Virkesproduktionen bör således i första hand inrikta sig på högkvalitativt sågtimmer.

En ökad användning av skogsprodukter, såsom virke till byggande och flis till värmeproduktion, leder till en bättre skogsvård samtidigt som det skapar nya arbetsplatser inom flera sektorer. Ökad information ska också öka allmänhetens medvetenhet om fördelarna med att välja hållbara och lokala råvaror.

7.4.4 Turism

Inom turismsektorn pågår, sedan flera år tillbaka, ett proaktivt hållbarhetsarbete genom programmet "Hållbar destination". Huvudmän för programmet är Visit Åland, Ålands Natur & Miljö samt Ålands Näringsliv.

Hållbar destination är ett exempel där långsiktiga hållbarhetsprogram och brett engagemang sporrar till konkreta åtgärder. I dagsläget arbetar cirka 20 verksamheter med programmet Green Key. Green Key är en internationell hållbarhetscertifiering för verksamheter inom turism och fritid. I arbetet strävar verksamheterna efter långsiktig hållbarhet och genom medverkan i programmet får verksamheterna kontinuerligt stöd och inspiration. Inom Hållbar destination kommer även Blue Flag att startas upp under 2017. Blue Flag är en miljöcertifiering för gästhamnar och stränder och programmet främjar hållbar utveckling i hav och vattenområden.

Som drivande aktörer har Ålands Natur & Miljö, Visit Åland och Ålands Näringsliv enats om en gemensam strävan mot att Åland ska bli en hållbar destination och dessa organisationer driver tillsammans de lokala programmen inom hållbar destination. Inom turistsektorn verkar främst privata näringsidkare. Det är alltså av högsta vikt att privata sektorn i sig själv strävar mot att bli mer hållbar och frivilliga initiativ spelar en avgörande roll. Ålands Natur & Miljö, Visit Åland och Ålands Näringsliv har som ambition att ta tillvara på de positiva drivkrafterna.

7.5 Ålands vatten

- Strategisk planering för hållbar dricksvattenförsörjning

”Alla behöver dricksvatten”

- Vi ville ta ett helhetsgrepp kring dricksvattenförsörjningen, inte bara tala om miljö och vattentäkter. Det säger Ann Nedergård vid Ålands Vatten, projektledare för EU-finansierade projektet Central Baltic WATERCHAIN.

När Ålands Vatten beviljades pengar för ”konkreta kunskapshöjande och miljöförbättrande åtgärder” bjöd man in också andra sektorer för att söka nya lösningar. Projektet är ett exempel på hur ett företag eller en organisation kan arbeta med metoden backcasting, den så kallade ABCD-metoden, som är en grundsten i hela arbetet med Ålands utvecklings- och hållbarhetsagenda.

I fyra workshops utforskades vision (A) nuläge (B) lösningar (C) och en handlingsplan för åtgärder (D). Sammanlagt bjöds över 70 personer in i processen. Somliga deltog i alla fyra workshopar och andra bara i en, och mellan varje session skulle resultatet dokumenteras som underlag för nästa steg.

- Strategier och visioner kostar pengar. Traditionellt har det inte lagts pengar på hållbarhet. Men

det handlar om vår framtid, och det måste få kosta. Nu har vi ett fantastiskt underlag, som är brett förankrat och ger oss gott stöd för en framtida hållbar dricksvattenförsörjning, säger hon.

A. VISIONEN

Första steget i ABCD-metoden handlar om att hitta en gemensam vision: en inspirerande målbild inom ramen för de fyra hållbarhetsprinciperna.

- Vi ville ha en tydlig koppling till Strategiskt utvecklingsmål 3, ”Allt vatten har god kvalitet”, så visionen skulle inte handla om Ålands Vattens vattentäkter, utan om dricksvattenförsörjning för hela Åland. Här bjöd vi in samarbetspartners och nyckelpersoner för vattenfrågor på Åland och två andra större vattenbolag, så själva visionen sattes i en slags kärntrupp, säger Ann Nedergård.

- Vi var nio experter i rummet, och vi talade om sådant som ’vi redan vet’. Ändå var det förvånansvärt svårt att hitta en formulering som alla kunde ställa sig bakom. Det visar hur viktigt det är att faktiskt sätta ord på vart det är vi vill. Vi diskuterade också kärnvärden för hållbar dricksvattenproduktion, som delat ansvar, öppenhet och långsiktighet. Den biten kändes först ovan och lite trivial. Men det visade sig att vi återkom till kärnvärdena flera gånger i processarbetet. Det blev ett sätt att sätta känsla på och ge tyngd åt vår vision.

VISION

”Råvatten av utmärkt kvalitet med ekosystem i balans, oberoende av mänsklig påverkan, som möjliggör hållbar dricksvattenproduktion.”

RÅVATTEN – Sjöar och grundvatten samt i vissa fall havs- och kustvatten

UTMÄRKT KVALITET – Uppfyller alla myndighetskrav och är rent och hälsosamt

EKOSYSTEM I BALANS – Sjöar i balans tål mer

OBEROENDE AV MÄNSKLIG PÅVERKAN – Mänsklig påverkan, t ex utsläpp av näringsämnen och skadliga ämnen påverkar inte råvattnet negativt

HÅLLBAR DRICKSVATTENPRODUKTION – Produktion inom ramen för de fyra hållbarhetsprinciperna

B. NULÄGE

Andra steget är en nulägesanalys i förhållande till visionen. Var står vi nu i förhållande till målet, och var finns hindren som behöver undanröjas?

Till workshop nr 2 bjöd Ålands Vatten in både kärntruppen från den första workshopen och representanter för andra sektorer som på olika sätt berörs av vattenfrågan, som jordbruk, infrastruktur och sjukvård. Här ingick kartläggning av processer och flöden, både för externa och interna faktorer, och

övningar som en klassisk SWOT-analys: nulägets styrkor, svagheter, möjligheter och hot.

- Att analysera nuläget var ganska tungt. Vi var tvungna att sätta ord på allt som är fel och alla de beteenden där vi bryter mot hållbarhetsprinciperna, som att vi kör bil eller bidrar till övergödningen. Det var faktiskt lite obekvämt, men också nyttigt. Det blev så tydligt hur ohållbart vi lever. Samtidigt skapade själva metoden ett utrymme att ta upp de här frågorna och prata om dem på ett sätt som man annars inte skulle göra.

C. KREATIVA LÖSNINGAR

Tredje steget är en brainstorming: om vi vill nå visionen(A) från nuläget (B), vilka lösningar behövs för att överbrygga hållbarhetsgapet?

Inbjudningar till den tredje workshopen gick till över 70 personer inom olika sektorer och organisationer, och över 30 tackade ja. Poängen var bredd och nya perspektiv: att skapa ett forum för idéer bortom det förutsägbara och invanda.

– Efter en lite trög start blev det roligt. Det är väldigt förlösande att upptäcka att det är fritt fram att komma med vilka idéer som helst, säger Ann Nedergård.

– Vi jobbade mycket med Post-it-lappar. Det ger var och en utrymme att fundera själv och att vara anonym om man vill. Det är också praktiskt att lapparna kan flyttas omkring och kategoriseras. Det är också inspirerande och stärkande att se att andra tänker likadant som man själv. Workshopen resulterade i en 10 sidor lång lista med förslag på lösningar, som delades in i olika kategorier.

D. PRIORITERING/ HANDLINGSPLAN

Det fjärde och sista stadiet i ABCD-metoden är att göra upp en handlingsplan: vad behöver göras, av vem och när, för att visionen ska nås?

Inför den avslutande workshopen hade en hel vägg klätts i täckpapp. Listan av idékategorier bildade en vertikal axel i ena ändan. Resten av väggen upptogs av en lång horisontell tidsaxel.

Deltagarna, som hade fått läsa in sig på all dokumentation i förväg, fick nu jobba med Post-it-lapparna igen: sätta ihop idéerna i rätt kategori och under ett årtal så att helheten bildade en färdplan.

– Uppgiften var att se om vi hade fått ihop tillräckliga åtgärder för att ta oss över hållbarhetsgapet. I stor utsträckning hade vi det, men det fanns också luckor och där fick vi komplettera och skriva fler Post-it-lappar, säger Ann Nedergård.

När deltagarna lämnat den sista workshopen tog dokumentationen vid. Idéer och flöden med ordningsföljder och årtal skulle sammanställas och slutsatser dras: Stämmer färdplanen överens med visionen? Hur går vi vidare? Vem har ansvar för vad?

– Nu gäller det att ta vara på både engagemanget och dokumentationen för att formulera tydliga åtgärder och projektidéer. Sedan är det dags att prioritera och söka pengar för olika projekt, säger Ann Nedergård.

Projekten kan handla både om konkreta spaden-i-marken-lösningar och om kunskapsförmedling. Dricksvattenförsörjning handlar nämligen inte enbart om effektiva reningsverk:

– På Ålands Vatten har vi ett jättebra reningsverk med förstklassig teknik och rening. Men själva reningsprocessen är inte hållbar förrän de ämnen som tillsätts i reningen satts in i ett kretslopp. Väldigt viktigt för en hållbar reningsprocess är ett så rent och bra råvatten som möjligt, och då behöver vi höja människors kunskap om hur vi ska hålla vattnet rent. Om vi kan undvika att bryta mot hållbarhetsprinciperna så undviker vi också problem i råvattentäkterna, säger hon.

– Klimatförändringarna kommer att innebära mer torka och fler skyfall, och vi behöver fler säkra vattentäkter. Även om vi utökar de tre råvattentäkter vi har idag med en till, kan vi behöva ännu fler om tio till trettio år. Vatten är en stor och komplex fråga, och vi behöver öka kunskapen och arbeta sektorsövergripande. Dricksvattnet är bara en del av det hela.

RÅD FÖR EN LYCKAD BACKCASTING-PROCESS

- Deltagare med olika bakgrund och kompetens ger nya infallsvinklar.
- Presentera metoden ordentligt så alla har förståelse för process och uppgifter.
- En utomstående processledare kan introducera övningarna, erbjuda verktyg och hålla i trådarna för helheten så

arrangören kan fokusera på sakfrågorna och deltagarna.

- Reservera tid för processen. Lägg workshoparna nära varandra i tiden för ökad fokus, och räkna med att dokumentationen mellan sessionerna tar tid.

Dokumentation av arbetsprocessen finns i sin helhet på www.vatten.ax.

INDIKATORER FÖR DE SJU STRATEGISKA UTVECKLINGSMÅLEN

Strategiskt utvecklingsmål 1

- Förväntad livslängd vid födseln (k/m)
- Trender för sjukdagpenning, alla sjukdomar respektive psykisk sjukdom
- Bruk av alkohol och droger/narkotika,
- Utbildningsnivåer, andel som avlagt gymnasieutbildning (f/p) respektive högskoleutbildning (k/m)
- Ungdomar (15-24 år) som varken arbetar eller studerar

Strategiskt utvecklingsmål 2

- Risk för ekonomisk utsatthet
- Antal inkomstagare efter inkomstklass (k/m)
- Uttag av föräldraledigheten
- Gender Inequality Index (GII)
- Sysselsättningsgrad

Strategiskt utvecklingsmål 3

- Utsläpp av fosfor och kväve
- Försäljning av växtnäring
- Halter av främmande ämnen, i vatten, fisk och annan biota samt i sediment
- Förekomst av blågröna alger

Strategiskt utvecklingsmål 4

- Hotade arter och biotoper
- Andel skyddad mark och vattenareal

Strategiskt utvecklingsmål 5

- Födelseetal och nettoinflyttning
- Demografisk utveckling
- Anlända gäster
- Landturismens förädlingsvärde
- Arbetsplatser i privata sektorn
- BNP-utveckling privat sektor

Strategiskt utvecklingsmål 6

- Totala CO2 utsläpp från energianvändning (a) med (b) utan sjöfarten /capita /BNP
- Total energianvändning per energikälla
- Andelen lokalt producerad förnyelsebar elektricitet av totala elförbrukningen
- Andelen förnybar energi av totala energianvändningen
- Färjornas CO2 utsläpp
- Energianvändning /antal körda kilometer/ energislag

Strategiskt utvecklingsmål 7

Under bearbetning. Beslutas senare.



Statusrapporten är framtagen inom ramen för nätverket bärkraft.ax
www.barkraft.ax